

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Hulusi DOĞAN

Doç. Dr. Doğan KUTUKIZ

Dr. Öğr. Üyesi Işıl ARIKAN SALTİK

YENİLİKÇİLİK VE GİRİŞİMCİLİK

Örnek Olay İncelemeli

Gazi
kitaβevi

ALTINCI BÖLÜM
GİRİŞİMCİLİK FİNANSMANI ve TEŞVİK İMKÂN LARI

Dr. Öğretim Üyesi Uğur ÇALIŞKAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi
ugurcaliskan@mu.edu.tr

Musa ERDAL
Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı
merddal@gmail.com

ISBN: 978-605-344-816-7

GİRİŞ

Güçlü ekonomilerin dinamosu olan ve günlük hayatta sıklıkla duyulan teknoloji devlerinin (Google, Facebook, Amazon, Alibaba, Twitter, Instagram vb.) birçoğu başarılı girişim örnekleri olarak kabul edilmekte ve yıllık ciroları itibariyle birçok ülkeden daha fazla katma değer yaratmaktadır. Facebook'un kurucusu ve dünyanın en zengin 5. kişisi olan Mark Zuckerberg 2016 yılındaki Küresel Girişimcilik Zirvesinde yaptığı konuşmasında "Girişimcilik sadece şirket kurmak değil, değişim yaratmaktır" (Küresel Girişimcilik Zirvesi, 2016) şeklinde ifade ettiği sözleriyle başarılı fikirlerin yıkıcı etkisine ve dünyayı etkileme gücüne vurgu yapmıştır. Dünyada en büyük 20 ekonomi içinde yer alan Türkiye'nin 2023 (Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. yılı) yılındaki ilk 10 ekonomi arasına girilmesi, kişi başı milli gelirin 25.000 \$'a ve ihracat gelirin 500 milyar \$'a ulaşması gibi (Yalınkılıç, 2017) hedeflerine ulaşabilmesinin ve orta gelir tuzağından kurtulabilmesinin en temel çözümü dünya çapında bilinirliği olan girişimler çıkarmaktır. Dünya çapında popüler mesajlaşma uygulaması Whatsapp'ın 2014 yılında Facebook'a 19 milyar dolar karşılığında satılmış olması yenilikçi girişimlerin ne denli kazanç sağladığının en güzel örneklerinden birisidir (The Telegraph, 2014). Ülkemizden çıkan benzer el değiştirmelerin en bilineni ise şüphesiz yemeksepeti.com sitesinin 2015 yılında 589 milyon dolar karşılığında Almanya merkezli Delivery Hero şirketine satılmış olmasıdır (BBC, 2015).

Ülkemizde uygulanan teşvik uygulamalarının kısaca açıklanacağı bu bölümde, Alanyazın araştırması, bölümü ile girişimcilik kavramının dünyada ve Türkiye'de tarihsel gelişim sürecine odaklanmakta ve sonrasında Türkiye'de girişimcilik ve teşviklerin tarihi ile güncel teşvik uygulamaları (Bilim Sanayi ve Teknoloji; Gıda, Tarım ve Hayvancılık; Ekonomi Bakanlıkları, TÜBİTAK, KOSGEB, İŞKUR, Kalkınma Ajansları ile Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Destekleri) açıklanmakta ve girişimcilerin faydalanabileceği destekler ile teşvikler hakkında bilgi verilmektedir. Gelecekteki teşvik uygulamalarına yönelik öneriler ile bölüm tamamlanmaktadır.

DÜNYADA GİRİŞİMCİLİK VE TEŞVİK UYGULAMALARI

Tarihsel süreç içerisinde, insanoğlu yaşamını sürdürebilmek amacıyla her türlü olumsuz koşula uyum sağlamış ve bu amaçla da girişimci ruhunu ve becerilerini kullanmıştır. Girişimcilik kavramı, köken olarak “yeltenmek, teşebbüs etmek; üstlenmek, girişmek” anlamlarına gelen Fransızca “entreprendre” kelimesinden gelmekte ve girişimci“ entrepreneur / entrepreneur” kelimesiyle ifade edilmektedir. Türkçede ise girişimcilik “*emek, sermaye ve doğayı bir araya getirerek üretim sürecinin bir üretim faktörü olarak tasarlanması, örgütlenmesi ve onun tüm riskinin üstlenilmesi*” (TDK, 2011), girişimci ise “*üretim için bir işe kalkışan kimse ya da ticaret, endüstri vb. alanlarda sermaye koyarak girişimde bulunan kimse*” (TDK, 2018) ya da “*yeni ürün, süreç veya pazarları tespit edip bunları kullanmak vasıtasıyla yeni bir ekonomik faaliyet başlatarak veya var olan bir ekonomik faaliyeti büyüterek değer yaratan kişi*” (KOSGEB, 2015, 8) olarak tanımlanmaktadır.

İlk çağda insanlar, girişimci ruhlarını yaşamlarını sürdürmek için gereken alet ve donanımın üretilmesi ve geliştirilmesi için ortaya koyarken (Er, 2013), girişimcilik kavramı Orta Çağ’da, büyük üretim projelerini üstlenerek kendilerine verilen kaynakları kullanan ve yöneten ancak herhangi bir risk almayan kişileri tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır (Başar, Altın ve Doğan, 2013).

Literatürde, girişimcilik kavramının babası olarak 1680–1734 yılları arasında yaşamış olan İrlanda asıllı Fransız tutumbilimci Richard Cantillon kabul görmektedir (Başar ve diğerleri, 2013). Girişimciyi, satış fiyatı belli olmayan ürünleri belirlenmiş alış fiyatlarından alarak piyasadaki belirsizlikten yararlanmaya çalışan kişi olarak (Çelik ve Akgemci, 2010; Esen ve Çetin, 2012) tanımlayan Cantillon’a göre girişimci, kontrol edilemez koşullar altında aldığı riskin karşısında kar elde etme motivasyonu ile hareket etmektedir (Topkaya, 2013; Er, 2013). Bununla beraber 1700’lerin sonlarına doğru hâkim olmaya başlayan ve Adam Smith’in görüşleri etrafında şekillenen Klasik iktisat anlayışında girişimcilik kavramına önem verilmemiş ve ekonomide sadece sermaye sağlayan unsur olarak algılanmışlardır (Tutar ve Altınkaynak, 2013). Klasik dönemde girişimciliğe önem atfeden nadir tutumbilimcilerden birisi John Baptiste Say’dır. Say’e göre girişimciler değişimi sağlayarak gelişmeye neden olan kişilerdir (Topkaya, 2013). 1848 tarihinde yayınlanan Politik Ekonominin Temelleri (Principles of Political Economy) isimli kitabında girişimciyi, işletmenin hem riskini hem de yönetimini üstlenen kişi olarak (Sobel, 2008; Bozkurt, Kalkan, Koyuncu ve Alparslan, 2012; Tutar ve Altınkaynak, 2013) tanımlayan Say’dan sonra girişimcilik, dördüncü üretim faktörü olarak kabul edilmiştir (Başar ve diğerleri, 2013).

1800'lerin sonu ve 1900'lerin başında girişimci, hem işveren hem de yönetici olarak algılanmakta ve oluşturdukları değişim yoluyla ilerlemenin unsuru olarak kabul edilmekte idi (Er, 2013). 1990'lerin ilk çeyreğinden sonra girişimcilik literatüründe Avusturyalı bilim insanlarının etkili olduğu ifade edilebilir. Avusturya ekolünün öncü temsilcilerinden olan Carl Menger, girişimciliği yüksek talep gören nitelikli işgücü olarak kabul etmiştir (Topkaya, 2013). Kirzner ise girişimcinin piyasadaki değişim ve ihtiyaçları sürekli olarak takip ve analiz etmesi gerektiğini belirterek, teknoloji ve talepteki değişimler gibi nedenlerden girişimciler için sürekli fırsatlar oluşacağını ifade etmiştir (Er, 2013). Bununla beraber, Avusturya ekolünde girişimcilik kavramına en büyük katkıyı Alois Joseph Schumpeter'in yaptığı belirtilebilir. 1912 yılında yayınlanan Ekonomik Gelişme Teorisi (Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung) isimli kitabında neoklasik ekonomistlerin üretici ve tüketici piyasasındaki denge kuramları yerine dengesizliklerin ekonomi için daha uygun ve gerekli olduğunu belirtmiş (Topkaya, 2013) ve girişimciyi ekonomik yapıyı değiştiren kişi olarak tanımlamıştır. Schumpeter, ekonomik ilerlemenin üretim veya sermaye artışından değil, yenilikten ve değişimden kaynaklandığını ifade etmekte (Topkaya, 2013; Esen ve Çetin, 2012) ve yeni bir buluş, üretim yöntemi ya da ürün oluşturan “dinamik girişimci” ile ilk gruptaki girişimcileri takip eden ve onların oluşturdukları değişimden yararlanan “statik girişimci” ayrıştırması yapmaktadır (Çelik ve Akgemci, 2010; Esen ve Çetin, 2012). Bu çerçevede, Schumpeter'a göre dinamik girişimci;

- Yeni bir ürün üreterek ya da mevcut bir üründe değişiklik yaparak veya daha kaliteli hale getirerek,
- Yeni bir piyasanın oluşmasını temin ederek,
- Üretim metodunu değiştirerek,
- Yeni bir hammadde kullanılmasını sağlayarak,
- Sektörün yapısını değiştirerek,

ekonominin ilerlemesine katkıda bulunur (Er, 2013). Diğer bir ifadeyle Schumpeter girişimciyi, değişimin başlangıcı olarak görür. Söz konusu değişimlerin girişimcilik potansiyeli taşıyan diğer insanları da harekete geçirdiğini ve dolayısıyla değişimin sürekli olduğunu belirtmektedir. Burada, Schumpeter'in “yaratıcı yıkım” kavramına kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Girişimcilerin yenilikleri nedeniyle oluşan yeni ürün ve hizmetlerin kendilerinden önceki muadil ürün, hizmet ve hatta sektörlerin talebinin azalmasına ve zamanla tükenmesine yol açarak yeni ürün, hizmet ve sektörler oluşturmalarına “yaratıcı yıkım” denilmektedir. Örnek olarak bilgisayar–daktilo, motorlu taşıtlar–eski taşıma araçları verilebilir. Bilgisayarın icadı ve kitlesel üretimi sonrasında daktilo üretiminin

azalması ve hatta bitmesi ya da motorlu araçların yaygınlaşmasıyla atlı araçların kullanımlarının “romantik veya turistik” amaçlar haricinde çok azalması “yaratıcı yıkım” olarak açıklanabilir. Yaratıcı yıkımın bir devamlılık olduğunu belirten Schumpeter bireysel girişimciliğin zaman içinde azalacağını ve büyük işletmelerin bu görevi üstleneceğini iddia etmiştir (Topkaya, 2013).

Geçmişte yapılan çalışma ve tanımlarda olduğu gibi günümüzde de herkesin mutabık kaldığı bir girişimci tanımı bulunmamaktadır. Bu çerçevede, işgücü, hammadde ve kaynaklara katma değer katarak ürün haline getiren (Hisrich ve Peters, 2001), fırsatları sezerek ve risk alarak kara çeviren ve işletmesini bu çerçevede yönlendiren (Bozkurt ve diğerleri, 2012; Esen ve Çetin, 2012) veya sıradan insanlardan farklı bakış açısına sahip olan ve risk alarak, çevresini yeniden şekillendirecek faaliyetlerde bulunan (Morrison, 2006), yeni işletme kuran (Topkaya, 2013), üretim faktörlerini çağdaş yöntemleri kullanarak ürün ve hizmet haline dönüştüren kişi (Bozkurt ve diğerleri, 2012) gibi farklı şekillerde tanımlanan girişimcinin kabul gören ortak noktasının “risk alması”, “fırsatları sezebilmesi ve analiz edebilmesi” ile “yenilik ve değişim peşinde koşması” olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, ekonomik ve teknolojik ilerlemelere katkıda bulunması, atıl potansiyeli harekete geçirmesi, milli geliri arttırması, ekonomik canlılık oluşturması, iş olanaklarını arttırması ve dolayısıyla işsizliğin azalmasına katkı sağlaması, kamunun vergi gelirini arttırması (Berggren ve Silver, 2010; Tutar ve Altınkaynak, 2013; Topkaya, 2013; Sirkeci, 2013) girişimciliğin en belirgin yararları olarak literatürde sıklıkla ifade edilmektedir. Örneğin; 1998 yılında Rusya'nın da katılımıyla G-8 ismini alan G-7 (Group of Seven) ülkelerinin (Almanya, ABD, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada) ekonomik büyümeleri ile girişimcilik seviyeleri arasında yoğun bir ilişki bulunduğu belirtilmektedir (Bozkurt ve diğerleri, 2012). Bu tür faydalarının yanı sıra, gelir dağılımının daha dengeli olmasına yardım etmesi ve bölgesel gelişmişlik farkını gidermesi (aleyhte durumların da oluştuğunu, yani girişimciliğin, diğer insanların aleyhine olduğu, sadece kişisel yarar sağladığı ve toplumsal sorunlar oluşturduğunu gösteren Razin ve Langl, 1996; Godwin, Stevens ve Brenner, 2006; Imas, Wilson ve Weston 2012; Jones ve Murtola, 2012; Tedmanson, Verduyn, Essers ve Gartner, 2012 gibi çalışmalar da bulunmakla birlikte), toplumsal yapının dönüşümünü kolaylaştırması (Aidis, Estrin ve Mickiewicz, 2008; Bozkurt ve diğerleri, 2012) girişimciliğin diğer önemli yararları olarak zikredilebilir.

Girişimcilik, neo-liberal politikaların ön plana çıkmasıyla daha önemli bir kavram haline gelmiş ve William Baumol ve Peter Boettke gibi son dönem ekonomistler, hükümetlerin

piyasaya müdahalelerinin çok sınırlı olduğu ve hukukun üstünlüğünü ön planda tutan ülkelerde girişimcilerin refah ürettiğini iddia ederek, hükümetlerin yaratıcı fikirlerin gelişebileceği kurumsal ve ekonomik yapılar geliştirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir (Sobel, 2008). Bu nedenle, pek çok kamu yönetimi girişimci sayısını ve faaliyetlerini arttırabilmek yönünde pek çok çalışma yapmakta (Sirkeci, 2013) ve girişimcilik faaliyetlerini arttırarak ekonomik büyümeyi sağlamaya, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmaya ve ülkenin rekabetçiliğini arttırmaya çalışmaktadır (Berggren ve Silver, 2010). Günümüz dünyasında değişen talep yapısı ve özellikle bilişim ile internet teknolojisinin gelişimi girişimcilik fırsatlarını çeşitlendirmiş ve değiştirmiştir (Tutar ve Altunkaynak, 2013). Dünyaca bilinen ekonomi dergisi Forbes'un her yıl yayınladığı dünyanın milyarderleri listesinde teknoloji girişimleri önemli bir yer tutmaktadır. 2018 yılı listesine göre dünyanın en zengin kişisi 112 milyar dolarlık servet ile Amazon adlı e-ticaret sitesinin kurucusu Jeff Bezos'tur. Onu 90 milyar dolarlık servetiyle ikinci sıradaki Microsoft kurucusu Bill Gates takip etmektedir. Facebook kurucusu Mark Zuckerberg 71 milyar dolarlık servetiyle 5. sırada yer alırken Oracle, Google, Alibaba, Dell gibi diğer teknoloji şirketlerinin kurucuları da yer almaktadır (Forbes, 2018).

Bu çerçevede, yeni bir girişime başlamanın temel unsurlarının altyapı koşulları, kamusal politikalar ve toplumsal tutum ve davranışlar (OECD, 2001) olduğu göz önünde bulundurulduğunda girişimcilerin gerekli kaynaklara erişim imkânlarının onları yeni bir işletme kurmaya ya da mevcut işletmelerini büyütme yönündeki en önemli unsurlardan olduğu ortaya çıkmaktadır (Littunen, 2000; Watson, 2007). Dolayısıyla, girişimciliğin gelişmesi için, mali ihtiyaçların karşılanabileceği finansal altyapıların var olması ve girişimcilerin bunlara erişebilmeleri ön koşuldur (Kerr ve Nanda, 2009; Berggren ve Silver, 2010). Girişimcilik faaliyetinin başlangıç aşamasında çoğunlukla, özsermaye ve/veya akraba ve dost çevresinden elde edilen sermayeden yararlanılmakla beraber (Er, Şahin ve Mutlu, 2015) sermaye yetersizliği girişimcilerin önündeki en önemli kısıt olarak durmaktadır (Berggren ve Silver, 2010). Uzun yıllardır faaliyetini yürüten işletmeler ticari faaliyetleri nedeniyle yatırımlarını finanse edebilecek birikimleri, tedarikçilerinden edinebilecekleri kredi veya müşterilerden elde edecekleri ödemeler gibi (Berggren ve Silver, 2010; Atherton, 2012) kaynaklara sahip olabilirler ancak yeni kurulacak olan ve ticari geçmişi uzun olmayan işletmeler böylesi bir finans kaynağına da sahip değildirler. Dolayısıyla diğer finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadırlar (Bhide, 1992; Hughes; 1997; Ebben ve Johnson, 2006; Lam, 2010). Yeni ortaklar bulunması, diğer şirketlerle birleşme, bütünleşme (Berggren ve

Silver, 2010) gibi olasılıklar da yer almakla birlikte banka kredisi, girişim (risk) sermayesi, melek yatırımcı ve kamusal fonlar sıklıkla yararlanılan dış kaynakları oluşturmaktadır.

Pek çok girişimci ve küçük işletme için dış finansman açısından en pratik ve sık yararlanılan kaynağın bankalar olduğu görülmektedir (Berggren ve Silver, 2010; Er ve diğerleri, 2015). Bertrand, Schoar ve Thesmar (2007), Fransa'daki, Kerr ve Nanda (2009) ABD'deki girişimcilerin büyük çoğunluğunun finans ihtiyaçlarını banka kredileri yoluyla karşıladıklarını göstermişlerdir. Bununla birlikte bankaların girişimin başarısı konusunda emin olmadıkları ve girişimcinin krediyi geri ödeyebileceği teminatlarının bulunmadığı durumlarda kredi vermeye niyetli olmadıkları (Berkowitz ve White, 2004; Atherton, 2012) belirtilmektedir. Bununla birlikte, özellikle küçük yerleşimler ve kırsal alanlarda bankacılarla olan daha yakın ve kişisel ilişkiler bankaların riskli girişimlere de kredi vermelerini sağlamaktadır (Berggren ve Silver, 2010). Ülkemizde ise, küçük işletmelerin banka kredilerinin içindeki payının düşük olduğu görülmektedir (Er ve diğerleri, 2015).

Diğer bir finans kaynağını özellikle Avrupa ve ABD'de iyi bilinen melek yatırımcılar oluşturmaktadır. İlk olarak 1920'lerde ABD'de Broadway gösterilerinin devam etmesi amacıyla yatırım yapan zenginler "Tiyatro melekleri" şeklinde tanımlanmış (Karabayır, Gülşen, Çifci ve Muzaffar, 2012; Britton, 2015) ve 1978 yılında, girişimcilerin başlangıç sermayesini nasıl artırdığı konusunda yapılan bir çalışmada William Wetzel, "Melek yatırımcı" kavramını kullanmıştır (Gould, 2017). Ülkemizde ise "Bireysel Katılım Yatırımcısı/Sermayesi" olarak isimlendirilmektedir. Çoğunlukla, büyük şehirlerde bulunan ve yakın çevrelerindeki girişimleri küçük meblağlarda destekleme eğiliminde olan (Berggren ve Silver, 2010) melek yatırımcılar, genellikle varlıklı ve iş hayatı konusunda tecrübeli kişilerdir (Osnabrugge, 2002; Mason ve Harrison, 2002). Melek yatırımcılar, mali desteğin ötesinde yönetim, pazarlama, insan kaynağı gibi konularda da girişimcilere destek olmaktadır (Er ve diğerleri, 2015).

Melek yatırımcılık, ABD'de ve Avrupa'da uzun yıllardır bilinmesine ve uygulanmasına rağmen ülkemizde çok yeni bir kavramdır. "Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik" uyarınca "*kişisel varlıklarını ve/veya tecrübe ve birikimlerini başlangıç veya büyüme aşamasındaki şirketlere aktaran gerçek kişiler*" (Resmi Gazete, 2013) şeklinde tanımlanan Bireysel Katılım Yatırımcılar (BKY);

- Yılda 200.000 TL veya daha fazla gelir olan ya da menkul ve gayrimenkullerinin değeri 1.000.000 TL veya üstünde olan "yüksek gelir veya servete sahip yatırımcılar" ve

- En az 2 yıl banka, finans veya girişim sermayesi şirketlerinde yönetici seviyesinde veya yıllık en az 25.000.000 ciro yapan şirketlerde son beş yılda iki yıl veya daha fazla süreler için genel müdür yardımcısı ile üst pozisyonlarda çalışmış olmak; ya da en az üç işletmeye en az 20.000 TL sermaye koyarak ortak olmuş ve en az iki yıl kuluçka merkezleri veya teknoloji geliştirme merkezlerinde çalışmış olmak koşulu ile “tecrübeli yatırımcılar” olarak gruplandırılmışlardır.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı 2018 yılı Birinci Çeyrek İlerleme Raporuna göre Bireysel Katılım Yatırımcılarına verilen lisans sayıları Tablo 1’de gösterilmektedir.

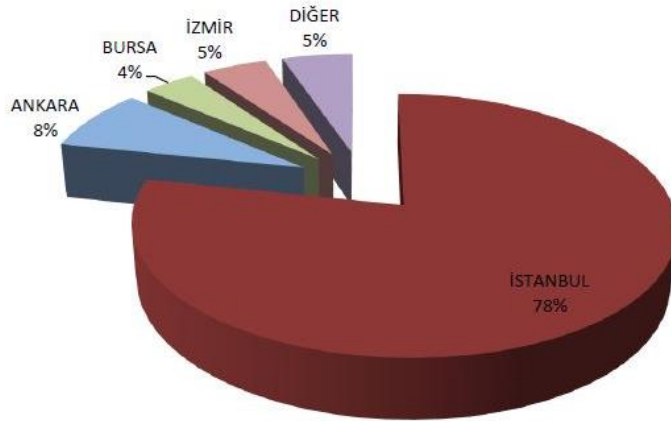
Tablo 1: Bireysel Katılım Yatırımcılarına verilen lisans sayıları, 2013-2018

Yıllar	Adet
2013	155
2014	120
2015	69
2016	68
2017	33
2018 (I. Çeyrek)	6
Toplam	451

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2018

Bireysel Katılım Yatırımcılarının illerine ilişkin Şekil 1 incelendiğinde ise lisans sahiplerinin büyük çoğunluğunun İstanbul’da yerleşik olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Verilen Lisans Sayılarının İllere Göre Dağılımı

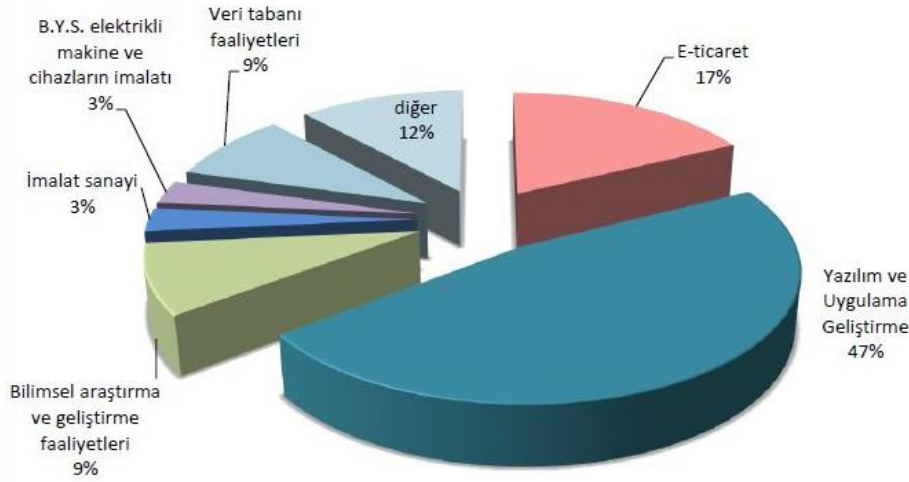

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2018

29.06.2012 gün ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 10. Maddesi ve Gelir Vergisi Kanununa ilave edilen geçici

hüküm ile bireysel katılım yatırımcıları, finansal destek sağladıkları işletmelerde sahip oldukları hisselerini/paylarını en az iki yıl ellerinde tutmaları kaydıyla hisselerinin tutarını 1.000.000 TL'ye kadar vergiden düşebilmektedirler. Bu oran, son beş yıl içerisinde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB 'in programlarından yararlanan işletmelere destek sağlayanlar için %100 olarak uygulanmaktadır (Resmi Gazete, 2012a). Türkiye, melek yatırımcılar için en cazip ülkeler arasında gösterilmektedir. Bireysel Katılım Sermayesi Sistemi üzerinden ilk yatırım 2013 Haziran ayında gerçekleştirildiği Türkiye'de bugüne kadar toplam 11,7 milyon TL'lik yatırım melek yatırımcılar vasıtasıyla sağlanmıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2018). Melek yatırımcıların (BKY'lar) çoğunlukla teknolojik girişimlere (yazılım, e-ticaret) ve AR-GE yatırımlarına destek oldukları da aşağıdaki şekilde ortaya konmaktadır.

Şekil 2 BKY yatırımlarının sektörel dağılımı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2018

Dış finansman kaynakları arasında kısaca bahsedilmesi gereken diğer bir kavram girişim sermayesidir. 1946 yılında Amerika Araştırma ve Kalkınma Şirketi'nin (American Research and Development-ARD) kurulması ile daha kurumsal bir yapıya bürünen girişim (risk) sermayesi “*kaynak yetersizliği sebebiyle hayata geçirilemeyen, başarıya ulaşma ihtimali yüksek yatırım projelerinin finansmanını, yönetimine katıldığı yeni şirketler kurarak gerçekleştiren ve ileriki zamanda oluşacak kârlar ile pay senetleri fiyat artışlarından yararlanmayı amaçlayan*” (Beşkardeşler, 2010) bir işletme olarak tanımlanabilir. Yeni girişimler için melek yatırımcılar gibi aksiyon alan girişim sermayesi fonları da (Kim ve Wagman, 2016) bulunmakla birlikte işletmelerin kuruluştan ziyade ileri aşamalarında daha çok uygulanması (Er ve diğerleri, 2015), sıkı gereksinim ve prosedür içermesi (Brouwer ve Hendrix, 1998; Berggren ve Silver, 2010) gibi nedenlerden dolayı yeni kurulacak veya

geçmiş uzun olmayan işletmelerde girişim sermayesi kullanım oranı düşüktür (Atherton, 2012). Bununla birlikte, diğer işletmelerle işbirliği, birleşme gibi yöntemlerle sağlanan girişim sermayesi, girişim finansmanı konusunda bölgeler arası farkın giderilmesi (Berggren ve Silver, 2010) ve özellikle yenilikçi girişimlerin desteklenmesi konusunda (Kerr ve Nanda, 2009) kullanılmaktadır. Çünkü denenmemiş yöntem, ürün, hizmet ve yeni teknolojileri içeren girişimlerin klasik finans kaynakları tarafından desteklenmesi daha zor olmaktadır, girişim sermayesi şirketleri de bu kapsamda teknik yardım, iş gören tedariki gibi konularda da faydalı olmaktadır (Kerr ve Nanda, 2009).

Ülkemizde, girişim sermayesi için yasal zemin 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ve söz konusu kanun uyarınca hazırlanan Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği ile oluşturulmuş olup girişim sermayesi yatırım ortaklıklarının, kayıtlı sermayeli A.Ş. olarak kurulması, mali tablolarındaki mevcut ödenmiş, çıkarılmış sermayesi veya öz sermayesinin 20 milyon TL ve üzeri olması ve sermayelerinin en az %10'unun halka arz edilmesi gerektiği hükme bağlanmıştır (Sermaye Piyasası Kurulu, 2018a).

Melek yatırımcı kavramı gibi girişim sermayesi de Türkiye'de son zamanlara kadar yaygınlaşmamıştır. Bu konuda, Türkiye ekonomisinin durgun bir yapıya sahip olması (Er ve diğerleri, 2015), uzun vadeli yatırımlar yerine kısa vadeli kazançların ön planda tutulması (Ceylan, 2002), teknoloji temelli ve yenilikçi yatırımların son zamanlara kadar çok az olması gibi nedenlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Bununla birlikte girişimcilerin finansmanında kurumsallaşma oluşturması (Er ve diğerleri, 2015) açısından da önem arz eden girişim sermayesi kavramının gelişme gösterdiği de ifade edilmelidir. Sermaye Piyasası Kurulu verileri uyarınca ilki 2000 yılında kurulan Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı sayısı yıllar içinde yavaş da olsa artış göstermiş ve 2011 yılında dört, 2018 Şubat ayı itibarıyla de sekize ulaşmıştır (Sermaye Piyasası Kurulu, 2018b).

Bunların ötesinde, yapılan çalışmalarda, girişim sermayesi ve melek yatırımcıların daha çok büyük şehirlerde yoğunlaştığı ve yakın mesafedeki yatırımları destekleme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Sorenson ve Stuart, 2001; Kerr ve Nanda, 2009). Dolayısıyla, bu durum kırsalda yaşayan girişimcilerin finans konusunda çeşitliliklerinin daha kısıtlı olmasına ve finans kaynaklarına erişimi kolaylaştırmak için büyükşehirlerle yönelmelerine ve dolayısıyla kırsal bölgelerin ilerleyememesine yol açmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu finans kaynaklarının dışında desteklerin de sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere pek çok ülke ekonomiyi canlandırabilmek için

kamusal teşvikleri kullanmaktadır (Ratten, 2006; Berggren ve Silver, 2010; Esen ve Çetin, 2012; Román ve diğerleri, 2013).

Teşvik, belirli ekonomik sektör ve/veya bölgelerde, canlılık yaratabilmek, iş ve istihdam imkânları oluşturabilmek, girişimcileri cesaretlendirmek gibi amaçlarla sağlanan; maliyet düşürücü, karlılık artırıcı veya danışmanlık gibi maddi veya maddi olmayan özendirme olarak tanımlanmaktadır (Serdengeçti, 2000, Gülmez ve Yalman, 2010; Çam ve Esengün, 2011; Örki, 2016). 19.06.2012 gün 28328 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile teşvik *“kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma–geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine”* yönelik uygulamalar olarak tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012b). Teşvik türü ve konuları; politik tercihler, rejim, ekonomik koşullar, emek ve hammadde durumu, fırsatlar gibi nedenlerden ülkeden ülkeye ve hatta ülke içinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilmektedir (Örki, 2016).

İşgücü veya hammadde maliyetinin düşürülmesi, ekonominin canlandırılması, vergi gelirlerinin artırılması, firmaların yeniden yapılanmasını sağlayarak rekabet güçlerini artırması, bölgeler arası gelişmişlik farkının azaltılması ve yeni sektörlerin oluşması, (Gülmez ve Yalman, 2010; Ay, 2012; Örki, 2016) gibi yararları bulunan teşvikler, iş kurma, istihdamı artırma tercihlerinde etkin olmasının (Román ve diğerleri, 2013) ötesinde iflas etmiş veya bir şekilde ekonomik hayatın dışına çıkmış kesimlerin yeniden ekonomik hayata dâhil olmasına yönelik de olabilmektedir. Örneğin, Singapur’da iflas ettikten sonra yeniden iş kurarak başarılı olmuş girişimcilerin ödüllendirildiği bir program ile insanlar yeniden ekonomik hayata girmeye cesaretlendirilmektedirler (Sirkeci, 2013), hatta Danimarka’da daha önce başarısız olmuş bireylerin desteklenmesi ile olumlu sonuçlar alınmıştır (Nanda, 2009).

Yapılan çalışmalar, girişimcilerin en çok hibe ve teşviklerden yararlandıklarını ve mali destek tutarlarının çok yüksek olmasının zorunluluk olmadığını, pek çok girişimcinin düşük rakamlarla işletmelerini kurduklarını göstermektedir (Bhide, 1992; Atherton, 2012). Bu kapsamda, uygulamada farklılıklar ve değişiklikler bulunmakla birlikte teşviklerin tüm dünyada kullanıldığı ifade edilebilir. Avrupa Birliği (AB) girişimciliği, büyüme ve ilerlemenin önemli bir sacayağı olarak görmekte ve 2020 Girişimcilik Eylem Planı ile

girişimcilik eğitiminin yaygınlaştırılması, girişimcilerin önündeki bürokratik ve fiziki engellerin kaldırılması ve girişimciliğin kültürel bir unsur olarak Avrupa kimliği ile özdeşleştirilmesi gibi hedefleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2018). AB, özellikle aday ülkeler ile birlik içindeki daha az gelişmiş ülkelerde girişimciliği teşvik etmek, işsizliği azaltmak ve küçük işletmelerin rekabet edebilirliğini arttırmaya yönelik kamu ve özel sektöre yönelik ayrı programlar uygulamaktadır (Berggren ve Silver, 2010; Román ve diğerleri, 2013). AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) ile 2007–2013 yılları arasında uygulanan Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP), küçük işletmelerin yararlanacakları altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi ve işletmelerin kapasitesinin artırılması ile girişimciliğin desteklenmesi amacını güderken, 2014–2020 yıllarını kapsayan Rekabetçilik ve Yenilik Operasyonel Programı (RYOP) programı, imalat sanayiinin dönüşümünü sağlamak, özellikle yenilikçi sektörler ile turizm olmak üzere hizmetler sektörünün rekabetçiliğini arttırmak, yeni ve yenilikçi ürünlerin geliştirilmesi ve ticarileştirme faaliyetlerinin desteklenmesi gibi amaçlarla küçük işletmelere hibe desteği sağlamaktadır (Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018b). Gülmez ve Yalman (2010) Almanya'daki bölgesel teşviklerin kişi başına düşen geliri arttırdığını ve İngiltere, İskoçya ve Galler örneği üzerinden de teşviklerin salt ülke içi değil komşu ülkelerde de olumlu yansımaları olduğunu belirtmektedirler. Hibe desteğinin ötesinde, arazi tahsisi, vergi indirimi, danışmanlık, teknik eğitim, bürokratik işlemlerin azaltılması ve/veya kısaltılması, ihracat desteği gibi konularda da sağlanan teşvikler de olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Gülmez ve Yalman, 2010).

Bu çerçevede, üniversitelerin etkinliği ön plana çıkmaktadır. Üniversitelerin, özellikle bilginin yayılımı ile araştırma geliştirme çalışmalarına ortam oluşturulmasına, potansiyel girişimcilerin bilinçlendirilmesine, buldukları bölgedeki genel bilgi düzeyinin artmasına, özellikle yeni teknolojilerin keşfedilmesine ön ayak olmaları, teşviklerin işlerliğini arttıracaktır (Berggren ve Silver, 2010; DiGregorio ve Shane, 2003). Yüksek teknoloji sektörlerinin ve ürünlerinin büyük kısmının akademik çalışmalar sonucunda ortaya çıkması da buna örnek teşkil etmektedir (Markman, Gianiodis, Phan ve Balkin, 2004).

Bununla birlikte, teşvik programlarının etkinliği için hedef gruplarının doğru şekilde belirlenmesi, kapsamı, içeriği ve süresinin bölge/ülke koşullarına uygun belirlenmesi gerekmektedir. Teşviklerin yenilikçi, üretici ve büyüme potansiyeline sahip fikirlere/sektörlere odaklanmadan, sadece iş imkânı oluşturulması veya işsizlere iş imkânı oluşturulmasına odaklanması durumunda beklenen katkının oluşmayacağı belirtilmektedir

(Román ve diğeri, 2013). İnsanların iş hayatına dönmesini temel hedef olarak öngören bu tür teşvikler, uzun vadede işsiz kalma olasılıkları yüksek, teknik nitelikleri ve girişimcilik potansiyelleri düşük kişilere daha çok fırsat tanıyarak işgücü piyasasında bozulmalara yol açarak gerçek işveren ve girişimcilerin zarar görmesine neden olabilir (Aidis ve diğeri, 2008; Gülmez ve Yalman, 2010). Bu tür teşviklere örnek olarak ülkemizde uygulanan Toplum Yararına Çalışma Programı gösterilebilir. Söz konusu program kapsamında, uzun süreli işsiz durumda olan kesimler, kamu kurumlarının ihtiyaçları doğrultusunda geçici süre istihdam edilmektedir. Ancak programın katılımcılara herhangi bir teknik beceri kazandırmadığı ve programdan yararlanan insanların, uygulamayı iş hayatına yönlendirme yerine bir çalışma şekli olarak algıladıkları ve program ötesinde iş arama güdülerini de azalttığı dolayısıyla, işgücü piyasasını bozduğu ve gerçek işverenlerin çalışan tedariki konusunda sorun yaşamasına yol açtığı belirtilmektedir (Gün, 2013; Aşkın ve Aşkın, 2017).

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK VE TEŞVİKLER

Ahilik sistemi Anadolu'daki girişimciliği ve üretim sistemini kontrol eden ve düzenleyen bir sistem olarak sanayi devrimine kadar etkinliğini korumakla beraber, Avrupa'da yaşanan dönüşüm ve üretim artışı karşısında yetersiz kalmıştır (Tutar ve Altınkaynak, 2013). Üretim ve sanayileşme konusunda yaşanan olumsuzlukların giderilmesine yönelik, teşviklerin uygulanması, yasal mevzuatın düzenlenmesi, devlet destekli şirketlerin kurulması gibi çalışmalar yapılmış olmasına rağmen Osmanlı'da girişimcilik, Avrupa ile iyi ilişkilere sahip ve genellikle gayr-i Müslim vatandaşlardan oluşan çok küçük bir grup haricinde gelişmemiştir (Genç, 2005; Esen ve Çetin, 2012; Başar ve diğeri, 2013).

Cumhuriyetin ilanından önce toplanan 1. İzmir İktisat Kongresi ile başlayan süreçte genç cumhuriyet sanayi ve ticaretin geliştirilmesi için çaba göstermiştir. Bu çerçevede de sermaye, tecrübe ve bilgi eksikliği gibi nedenlerden ilk girişimler devlet eliyle gerçekleştirilmiş ve Sümerbank, Şeker Fabrikaları, Merinos, Etibank gibi kurumlar kurulmuştur (Çelik ve Akgemci, 2010; Esen ve Çetin, 2012; Tutar ve Altınkaynak, 2013).

Çok partili döneme geçişle birlikte ekonomide daha liberal politikalar izlenmesi ve sermaye sahiplerine pek çok teşvik sağlanması amaçlanmıştır. Bu dönemde, yatırımların özellikle kentsel alanlarda yapılması ve tarımsal üretimin ekonomik olarak karlı olmaması gibi nedenlerden köyden-kente yoğun göç başlamıştır. Dolayısıyla sanayi yatırımları açısından niteliksiz olmakla birlikte istihdam edilebilecekleri iş alanı oluşturulması gereken kitlelerin şehirlerde birikmesine yol açmıştır (Ay, 2012).

1960 sonrası dönemde Türkiye’de planlı dönem başlamış ve kalkınma planları ile yıllık hükümet politikalarında sektörel ve bölgesel teşvikler belirlenerek üretim ve bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesi, milli gelirin artırılması, sanayi yatırımlarının desteklenmesi, işgücü pazarının teknik bilgi düzeyinin artırılması için eğitilmesi gibi teşviklerin sağlanmasına rağmen dünya ve ülke ölçeğinde yaşanan ekonomik sorunlar, politik krizler– özellikle Kıbrıs Harekâtı sonrasında uygulanan ambargolar ve politik çatışmalar nedeniyle oluşan ülkedeki güvensiz ortam–gibi nedenlerden ülkede yatırım ve girişim konusunda önemli gelişmeler sağlanamamıştır (Gülmez ve Yalman, 2010; Ay, 2012; Başar ve diğerleri, 2013). 1980’ler sonrasında ise, ithal ikamesi politikaların terkedilmesi ve dünyayla bütünleşme ve ihracat temelli kalkınma politikalarının ön plana çıkmasıyla girişimcilik ve yatırıma bakış açısı değişmiştir. Ancak bu devirde de teşviklerin seçici olmaması, neredeyse her sektörün destek kapsamına alınması nedeniyle karmaşanın oluşmasının yanı sıra, enflasyon, ekonominin üretimden ziyade rantta dayanması, devletin hantallığı, üretimde artışın temel unsuru olarak çalışan ücretlerinin düşürülmesinden kaynaklı olarak halkın alım gücünün düşmesi gibi nedenler gelişimin sınırlı kalmasına neden olmuştur (Gülmez ve Yalman, 2010; Ay, 2012; Tutar ve Altınkaynak, 2013).

1990’lar ve özellikle 2000’ler sonrasında ise daha çok verimlilik ve teknoloji artışına yönelik girişimler olmuş ve belli alanlarda sınırlı da olsa ilerleme sağlanmasına rağmen (Tutar ve Altınkaynak, 2013) yapılan yatırımların işsizliği azaltma başarısı çok daha kısıtlı olmuştur (Ay, 2012). Bu dönemde, girişimciliğin, dünya çapında artan önem ve ağırlığının yansıması olarak, tüm hükümet ve neredeyse tüm siyasi parti programlarında girişimciliğin yer aldığı ve özellikle yüksek teknolojik yatırımların ve bölgesel öncelik ve gelişmişlik farkına yönelik teşviklerin vurgulandığı görülmektedir (Esen ve Çetin, 2012; Gülmez ve Yalman, 2010).

İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun yapısı ve görev tanımı yenilenerek, mesleki ve teknik eğitimden sorumlu olan İŞKUR’a dönüştürülmesi, küçük işletmelere teknik ve mali danışmanlık ve destek sağlanması amacıyla Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı’nın (KOSGEB) (Ay, 2012) kurulmasının yanı sıra Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) veya İş Geliştirme Merkezleri (İŞGEM) gibi merkezlerde teknik altyapı ve danışmanlık hizmetlerinin sağlanması ve bunun ötesinde yatırımcıya ve girişimciye mali desteğin verilmesi bu dönemin en belirgin nitelikleri olarak belirtilebilir (Er ve diğerleri, 2015).

Yasal zeminde ise, 4325 sayılı Kanun’da getirilen düzenlemelerin 49 ili kapsayacak şekilde geliştirilmiş, değiştirilmiş veya birleştirilmiş bir versiyonu olarak yorumlanabilecek (Gülmez

ve Yalman, 2010; Çam ve Esengün, 2011) olan ve 06.02.2004 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5084 Sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile vergi, sigorta primi teşvikleri ve arazi ve enerji desteği yoluyla (Resmi Gazete, 2004) yatırımcı ve girişimcilerin özendirilmesi amaçlanmıştır. Kanun ile “*imalat sanayi, madencilik, hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dâhil), seracılık, soğuk hava deposu, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık sektöründe*” faaliyet gösteren işletmelerin en az 10 kişiyi (2005 yılında Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 30 kişi olarak değiştirilmiştir) istihdam etmeleri kaydıyla enerji desteğinden yararlanmaları sağlanmıştır (Resmi Gazete, 2007). TÜİK’in 2001 yılındaki kişi başı gelir düzeyinin 1.500 dolar veya daha düşük olduğunu belirlediği iller de kanunda belirtilen tüm destekler uygulanırken, bu iller dışında kalan kalkınmada öncelikli yörelerde ise arsa desteği sağlanmış ve yasa, 2009 yılının son günü yürürlükten kalkmıştır (Gülmez ve Yalman, 2010).

2014–2018 yıllarını kapsayan dönem için yürürlükte olan 10. Kalkınma Planı’nın dört temel hedefinden bir tanesi “Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme” olarak ifade edilmiş ve Türkiye’nin küresel rekabet edebilirliğini arttıracak girişimcilerin destekleneceği (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018b) vurgulanmıştır. Bu kapsamda, iş ortamının girişimcileri teşvik edecek şekilde iyileştirilmesi, iç talebin artırılması, işletmeler arası işbirliklerinin ve üniversitelerin AR–GE çalışmalarında etkinliğinin artırılması, ilköğretim ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimlerinin verilmesi yoluyla toplumun dönüşümünün sağlanması gibi faaliyetlerin yürütüleceği belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Ayrıca, Onuncu Kalkınma Planı çalışmaları sırasında girişimcilik ve KOBİ ilişkisi göz ardı edilmeden, girişimcilik ve KOBİ’ler ayrı çalışma grupları tarafından incelenmiş ve plan içerisinde de ayrı ayrı başlıklar olarak yer almışlardır (KOSGEB, 2015).

Aynı dönem içinde, Kalkınma planında öngörüldüğü şekilde girişimcilik ve KOBİ’lere yönelik strateji belgeleri de hazırlanmış olup KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı ile Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı önem arz etmektedir. Genel amacı, “*küçük işletme ihtiyaçlarına duyarlı iş ortamında, KOBİ’lerin rekabet güçlerinin uluslararası düzeyde artırılması ve ülkemizin ekonomik büyümesinde KOBİ’lerin katkısının yükseltilmesi*” (KOSGEB, 2016; 12) olarak belirlenen 2015–2018 KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (KSEP) ile

- *KOBİ’lerin rekabet güçlerinin artırılması ve büyümelerinin sağlanması,*

- *KOBİ'lerin ihracat kapasitelerinin artırılarak uluslararasılaşma düzeylerinin yükseltilmesi,*
- *İş ve yatırım ortamının iyileştirilmesi sürecinde KOBİ'lerin gözetilmesi,*
- *KOBİ'lerin Ar-Ge ve yenilik kapasitelerinin geliştirilmesi,*
- *KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin kolaylaştırılması,*

şeklinde 5 stratejik hedef belirlenmiştir (KOSGEB, 2016; 7). Bununla birlikte, hem çalışanların hem de mevcut ve potansiyel girişimcilerin eğitimi, iş kurma süreçlerinin kolaylaştırılması, vergi sisteminin iyileştirilmesi, finans kaynaklarına erişimin kolaylaştırılması, yenilikçi kapasitenin artırılması (DPT, 2004) gibi hususların 2004 yılında hazırlanan ilk KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı'nda da zikredilmesi daha kat edilmesi gereken çok aşama olduğuna ve amaçların gerçekleştirilemediğine işaret etmektedir. Yine, 2015–2018 dönemini kapsayacak şekilde, “*girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek*” (KOSGEB, 2015, 4) amacı çerçevesinde hazırlanan Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP) kapsamında; girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, girişimci dostu mevzuatın, uygulamaların geliştirilmesi, yenilikçiliğin desteklenmesi, özellikle çevreye duyarlı (eko), sosyal ve küresel girişimcilik gibi öncelikli tematik alanlara, kadınlar ile gençlere yönelik desteklerinin süreklilik arz etmesi, girişimcilik eğitiminin örgün kurumlarda ders olarak okutulmasının yanı sıra yaygın eğitim kurumlarında girişimcilik eğitimlerinin verilmesi ve artırılması, girişimcilerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması stratejik hedefler olarak belirlenmiştir. Girişimciliğin yaygınlaşması için ise teşviklerde ön ödeme sisteminin geliştirilmesi, iflas etmiş girişimcilere ikinci şans tanınması, mevzuatın geliştirilmesi ve iyileştirilmesi, kadın, genç ve engelli girişimcilere yönelik çalışmaların ve teşviklerin artırılması, girişimcilik kültürünün toplumda yaygınlaşması ve girişimcilerin toplumsal statülerinin yükseltilmesi için kampanyalar/programlar düzenlenmesi, ilköğretim seviyesinden itibaren hem örgün hem de yaygın eğitim kurumlarınca girişimcilik eğitimlerinin verilmesi, alternatif finans sistemlerinin oluşturulması, girişimcilerin finans kaynaklarına erişiminin iyileştirilmesi, bankacılık sisteminin girişimciliği destekleyecek şekilde geliştirilmesi gibi eylemler öngörülmektedir (KOSGEB, 2015). Söz konusu, strateji ve eylem planı belgeleri ile ortaya konan hedef ve eylemler, kamu yönetiminin girişimciliği önemseydiğini, ekonomik ve sosyal gelişme ile dönüşüm için önemli araçlardan birisi olarak gördüğünü vurgulamaktadır.

Yapılan çalışmalarda, geleneklerine bağlı, yeniliğe biraz çekimser bakan, ortaklıktan ziyade bireysel iş yapmayı daha çok seven gibi karakteristik özelliklere (Kuvan, 2007; Er ve

diğerleri, 2015) sahip olduğu belirtilen Türkiye girişimcilerinin teşvik unsurlarını önemsedikleri ve kullandıkları ortaya konmaktadır. Çoğunlukla sigorta ve enerji indirimi şeklinde yararlanan ve işe başlama döneminde yararlı olduğu ifade edilen teşviklerin insanları girişimciliğe teşvik ettiği, firmaların ve girişimcilerin faaliyetlerine olumlu katkılarının olduğu (Gülmez ve Yalman, 2010) ve teşviklerin yoğun olduğu bölgede yatırım yapma eğiliminin arttığı (Çam ve Esengün, 2011) göze çarpmaktadır.

Aynı şekilde, yapılan çalışmalar, teşviklerin (işçilik dâhil olmak üzere) maliyetlerin düşürülmesi, istihdamın artırılması, verimlilik ve karlılık artışı, daha büyük yatırımların kararının alınması, rekabet gücünü artırması, işletmeleri markalaşmaya ve ihracata yönlendirmesi (Çam ve Esengün, 2011; Gülmez ve Yalman, 2010) gibi ekonomik yararlarının ötesinde girişimcilerin eğitim düzeylerinin artması, kadınların ekonomik ve dolayısıyla sosyal hayatta daha çok yer edinmesi (Örki, 2016) gibi toplumsal–ekinsel yararları da bulunduğunu vurgulamaktadır.

Bununla birlikte teşviklerden yararlanmak için uzun ve zor bürokratik bir sürecin bulunduğu (Gülmez ve Yalman, 2010), teşvik programlarının çok farklı kurumlar tarafından uygulanmasının karmaşaya yarattığı, girişimcilerin teşvikler konusunda bilgilendirilme ve eğitilmelerinde yetersizlik ve eksikliklerin bulunduğu (Gülmez ve Yalman, 2010; Bozkurt ve diğerleri, 2012) prosedürlerin yerelden yönetilmemesi ve denetim sisteminin iyi çalıştırılmaması nedeniyle teşviklerin amacına ulaşmadığı (Çam ve Esengün, 2011), dürüst girişimcilere yönelik teşvik unsurlarının geri ödemesi konusunda esneklik sağlanmaması ve teknik hizmetin verilmesi konusundaki yetersizliklerin girişimcilerin başarısız olmasına yol açtığı (Örki, 2016) dile getirilmiştir. Girişimcilerin sahip olması gereken özellikler açısından ise eğitim ve yenilikleri takip etmek ön plana çıkmış, genel eğitim düzeyinin yükselmesi ve uygulamalı eğitimlerin periyodik olarak yenilenmesi gibi hususlar girişimciliğin artırılması konusunda teşvik ve hibe uygulamaları ile birlikte sıklıkla vurgulanmıştır (Bozkurt ve diğerleri, 2012).

Ülkelerin girişimcilik düzeylerini karşılaştıran ve görel konumlarını ortaya koyan çalışmalar da girişimcilik konusunda yol gösterici olmaktadır. 1999 yılında Babson College ve London School of Economics ortak girişimi ile oluşturulan ve Türkiye'nin 2006 yılında dâhil olduğu (Bilginer, 2017) Dünya Girişimcilik Platformu (GEM=Global Entrepreneurship Monitor) bu kapsamda çalışmalar yapmaktadır. GEM, girişimciliği etkileyen unsurları ülkenin alt yapısı (teknik, politik, hukuki ve ekonomik) ile girişimcilik çerçevesi (finansal durum, finansal erişim imkânları, kamusal program ve teşvikler, eğitim programları, pazarın dışa açıklığı,

kültürel unsurlar vs.) olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Börü, 2006; Bozkurt ve diğerleri, 2012; GEM, 2017). Ulusal çerçeve altında, ülkeler gelişmişlik seviyesine göre faktör–odaklı, verimlilik–odaklı ve yenilik–odaklı olmak üzere üç düzeye ayrılmakta olup ülkemiz verimlilik–odaklı sınıfında yer almaktadır (GEM, 2017). 2017 tarihli GEM raporuna göre, 18–64 yaş arasındaki yetişkinler arasında, 42 aydan daha kısa süreli ve daha uzun süreli işyeri sahipliğinde Türkiye 64 ülke arasında 14 ve 15. sırada yer almaktadır. Bu oranlar, Türkiye’de işyeri açılma hızının yüksek olduğunu göstermekle birlikte son 12 ay içerisinde kapanan işyeri sayısı açısından (Türkiye 64 ülke arasında 28. sırada yer almaktadır) ise açılan işletmelerin kısa sürede kapandıkları ve dolayısıyla yeni işletmelerin yaşamlarını devam ettirmelerine yönelik danışmanlık ve destek uygulamalarının daha etkin uygulanmasının gerektiğini göstermektedir.

İşe başlama aşamasında olan işletmelerin sektörel dağılımı incelendiğinde tarım, imalat, madencilik sektörlerinde 64 ülke arasında Türkiye sırasıyla 8, 11 ve 16. sırayı alırken finans ve bilgi iletişim teknolojisi alanında 55 ve 43. sırada yer almaktadır (GEM, 2017). Aynı şekilde, GEM (2017) verileri uyarınca Türkiye, yenilikçilik açısından 19. sırada kendine yer bulmaktadır. Dolayısıyla, ülkemizin girişimcilik ve yenilik/değişiklik gerçekleştirme oranı yüksek olmakla birlikte, çoğunlukla düşük teknoloji gerektiren ve katma değeri düşük alanlarda faal olduğu söylenebilir. Bu anlamda girişimcilerin, teknolojik atılım yapılmasını sağlayacak alanlarda desteklenmesinin gerekliliği vurgulanabilir.

Tablo 2: Sosyal göstergeler açısından Türkiye’nin sıralaması

Gösterge	Sıra / 64
Girişimciliği iyi bir kariyer seçeneği olarak görenler	5
Başarılı girişimcilerin toplumsal saygınlığının yüksek olduğunu düşünenler	24
Medyanın girişimcilere önem verdiğini düşünenler	43
İş kurmak için fırsatlar bulunduğunu düşünenler	19
İş kurmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşünenler	22
Üç yıl içerisinde iş kurmayı düşünenler	17
Batma korkusu yüzünden iş kurmaktan çekinenler	46
Kadın erkek iş kurma eşitliği	60
Kadın erkek fırsat eşitliği	28
Yenilikçilik	19

Kaynak: GEM, 2017

Sosyal göstergeler incelendiğinde, Türkiye, girişimciliği kariyer olarak görenler ile girişimcilerin toplumsal saygınlığının yüksek olduğunu, iş kurmak için fırsatlar bulunduğunu ve 3 yıl içinde işini kurmayı düşünenler açısından 64 ülke arasında 5, 24, 19, 22. sıralarda yer almakta ancak Türkiye medyasının girişimcilere önem vermediğinin düşünüldüğü

görülmektedir. İş kurmak için gerekli yeti ve bilgi sahibi olduğunu düşünenlerin oranı açısından 22 ve batmaktan korkup iş kurmaktan çekinme açısından 46. sırada yer alınması da ülke insanının girişimci olduğunu ve toplumsal normların da iş kurmayı cesaretlendirdiği ve hatta yeniden iş kurmaya yönlendirdiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak kadın ve erkek arasında fırsat eşitliği açısından ortanın üstünde bir konumda yer almakla birlikte kadın erkek iş kurma eşitliği açısından Türkiye en kötü ülkelerden biri (60/64) olarak göze çarpmakta ve toplumsal dönüşümün sağlanmasına yönelik politika ve uygulamaların daha etkin şekilde uygulanması gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 3: Girişimcilik ekosistem göstergeleri açısından Türkiye verileri

Gösterge	Sıra	Değer*	Dünya Ortalaması
Girişimci Finansmanı	20/65	4, 7	4, 1
Hükümet politikaları: Destek ve Uygunluk	25/65	4, 5	4, 2
Hükümet Politikaları: Vergiler ve bürokrasi	55/65	2, 9	3, 9
Hükümet Girişimcilik programları	46/65	3, 7	4, 3
Okul döneminde girişimcilik eğitimi	50/65	2, 6	3, 1
Okul sonrası girişimcilik eğitimi	29/65	4, 8	4, 6
Ar-Ge Transferi	15/65	4, 4	3, 8
Ticari ve Yasal altyapı	14/65	5, 4	4, 9
İç Pazar dinamikleri	7/65	6, 3	4, 9
İç Pazar sınırları ve pazara giriş düzenlemesi	41/65	4, 0	4, 2
Fiziksel altyapı	51/65	5, 9	6, 5
Kültürel ve sosyal kurallar	33/65	4, 8	4, 7

* 1 çok kötü, 9 çok iyi

Kaynak: GEM, 2017

Türkiye, girişimcilik ekosistemi göstergeleri açısından, iç pazar dinamiklerinde genç nüfusunun da getirdiği avantaj ile 7. sıra gibi üst konumda yer almakta, ticari ve yasal altyapı, Ar-Ge transferi, girişimci finansmanı konularında ise sırasıyla 14, 15 ve 20. sırada yer almaktadır. Kültürel ve sosyal kurallar açısından ise dünya ortalamasına yakın düzeyde bulunurken, özellikle vergi ve bürokrasi yönünden hükümet politikaları ile fiziksel altyapının (sırasıyla 55 ve 51/65) iyileştirilmesi ve okul sonrası girişimcilik eğitimleri konusunda daha iyi konumda bulunsa bile okul dönemi girişimcilik eğitiminin yaygınlaştırılması gerektiği göze çarpmaktadır. Türkiye, dünyanın en büyük ilk 20 ekonomisi içinde bulunsa da rekabet endeksinde 53/137 (Dalkılıç, 2017) sırada yer alması ve GEM verileri; kamu yöneticileri ve girişimcilerin gerçekleştirilmesi gereken pek çok ev ödevi olduğunu göstermektedir. Sonraki bölümde, söz konusu ödevlerin tamamlanması için gerçekleştirilen kamusal teşvik programları kısaca incelenmektedir.

GİRİŞİMCİLERE UYGULANAN GÜNCEL TEŞVİK VE HİBE PROGRAMLARI

Ülkemizdeki girişimcilerin sorunlarına bakıldığında finansa erişim, bilgi eksikliği, pazarı iyi analiz edememe, odaklanma sorunu gibi etmenler ön plana çıkmaktadır. Son 10 yılda Dünya’da girişimcilik, inovasyon kavramı ile neredeyse iç içe geçmiş, ezber bozan ve yıkıcı/yaratıcı fikirlerin kamu, özel sektör ve gönüllüler eliyle desteklendiği karma bir sistemin temel yapı taşı haline gelmiştir. Ülkemizde ise başta dezavantajlı grupların çalışma hayatına katılımı başta olmak üzere işsizliğin azaltılması için kullanılan önemli bir politika aracı olarak görülmektedir. Bu nedenle girişimcilik ruhu daha çok devlet teşvik ve destekleri ile artırılmaya çalışılmaktadır. Nitekim 05.05.2016 tarihli 29703 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan değişiklikle Gelir Vergisi Kanunda bir düzenleme yapılmış ve Genç Girişimcilerde Kazanç İstisnası yürürlüğe konmuştur. Söz konusu düzenlemeye göre 10.02.2016 tarihi başlangıç olmak üzere ilk defa gelir vergisi mükellefi olan (ticari, zirai veya mesleki faaliyetlerde bulunan gerçek kişiler) ve 29 yaşını doldurmamış gençlerin ilk 3 yıl elde edecekleri kazançlarının 75 bin liralık kısmı için gelir vergisi alınmayacağı kararlaştırılmıştır. Eğer yıllık gelir 75 bin liradan fazla olursa ödenecek vergi bu fazla tutar üzerinden hesaplanmaktadır. Bu destek işletmesini yeni kurmuş olan girişimcilerin ayakta kalması için önemli bir katkı anlamına gelmektedir.

10. Kalkınma Planı içinde yer alan KOBİ’ler ve Girişimcilik başlığında “girişim sermayesi, bireysel katılım sermayesi, kredi garanti fonu, mikro kredi uygulamaları ve sermaye piyasası imkânları geliştirilerek, yeni girişim ve KOBİ’lerin finansmana erişimi kolaylaştırılacaktır” hedeflenmekte olup KOBİ’lerin mali sorunlarının giderilmesi için dünyadaki örneklerine benzer pek çok teşvik uygulamaları pek çok kurum tarafından yürütülmektedir (KOSGEB, 2016). Söz konusu teşvikler takip eden başlıklar altında özetlenmektedir.

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, yüksek teknolojik yatırım yapmak, yenilikçi ürün üretmek isteyen girişimciler, araştırmacı ve akademisyenlerin, üniversiteler ile işbirliği içinde çalışmalarını temin etmek ve üniversiteler, araştırma kurumları ile özel sektör arasında işbirliği sağlamak amacıyla Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kurulmasına destek olmaktadır Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin amacı Bakanlıkça şu şekilde ifade edilmektedir (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018a);

- *Türkiye’nin Ar-Ge potansiyeline ve teknoloji üretebilme yeteneğine katkı sağlamak,*
- *Türkiye için sürdürülebilir kalkınmanın unsurlarından birisi olmak,*
- *Girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik etmek ve desteklemek,*

- *Sektör öncelikleriyle Türkiye'nin teknoloji üretiminin ve birikiminin yönlendirilmesine katkı sağlamak,*
- *Teknoloji transferi için uygun ortam yaratmak,*
- *Dünya pazarlarına yönelik ileri teknoloji ürün ve hizmet üretimini desteklemek,*
- *Sanayi-üniversite işbirliğini etkin ve sürekli kılmak,*
- *Üniversitedeki araştırma altyapısının ve bilgi birikiminin ekonomik değere dönüşmesine katkı sağlamak,*
- *Nitelikli işgücüne ülke içinde istihdam yaratmak,*
- *Yüksek/ileri teknoloji yatırımları yapacak, yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak bölgeler oluşturmak,*
- *Ar-Ge çalışmalarında uluslararası işbirliğini güçlendirmektir.*

Teknokent olarak da adlandırılan Teknoloji Geliştirme Merkezlerinde faaliyet gösteren girişimciler, teknoloji (yazılım, tasarım) ile araştırma geliştirme faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerden 2023 yılının sonuna kadar gelir ve kurumlar vergisinden muaftırlar. Ayrıca, özellikle teknolojik ve askeri hizmetler için de yine 2023 yılımın sonuna kadar KDV istisnası ile gelir, gümrük ve damga vergisi ile sigorta primi desteği uygulanmaktadır (Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018b).

KOSGEB Destekleri

Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı çatısı altında faaliyet gösteren KOSGEB ülkemizde girişimcilik ve girişim destekleri dendiğinde ilk akla gelen kurumların başında bulunmaktadır. KOSGEB'in Girişimcilik Destek Programı; Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, Yeni Girişimci Desteği, İŞGEM Desteği ve İş Planı Ödülü olmak üzere dört alt bileşenden oluşmaktadır (KOSGEB, 2018c).

Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi

Girişimcilik kültürünün topluma yayılması, girişimcilerin bilgi düzeylerinin yükseltilmesi için kendi işini kurmak isteyenler, ücretsiz ve katılıma açık şekilde Uygulamalı Girişimcilik Eğitimleri verilmektedir (KOSGEB, 2018c). Eğitimler, KOSGEB Birimleri, KOSGEB'in protokol yapığı kurum/kuruluşlar (Kalkınma Ajansları, İŞKUR, Belediyeler, Meslek Kuruluşları vb.) ve/veya örgün eğitim kapsamında Yükseköğretim veya Ortaöğretim Kurumları tarafından verilmektedir. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, girişimcilik özellikleri ve girişimcilik kavramı, işletme kavramı, iş planı kavramı ve atölye çalışmaları olmak üzere 4

(dört) ana modülden oluşan en az 32 saatlik bir programdır. Uygulamalı Girişimcilik Eğitimlerinde, hedef grubun ihtiyaçları doğrultusunda ana modüllere ilave olarak; e-ticaret, dış ticaret, inovasyon vb. konularda teorik veya uygulamalı eğitimleri içeren modüller eklenebilmektedir (KOSGEB, 2018c).

Yeni Girişimci Desteği

“Kendi işinin patronu olabilirsin” sloganı ile özdeşleşen başarılı iş fikirlerinin ve yeni kurulan işletmelerin desteklenmesini amaçlayan ve Uygulamalı Girişimcilik Eğitimini tamamlayarak işletmesini kuran girişimciler ile İŞGEM’de yer alan işletmelerin yararlanabildiği (KOSGEB, 2018b) bu destek programı ile 50.000 TL hibe ve 100.000 TL faizsiz kredi desteği sağlanmaktadır. Sürekli başvuru yapılabilen bu program kapsamında Tablo 4’te gösterilen limitler dâhilinde olmak üzere, kuruluş harç ve giderleri, kuruluş sonrası için de, üretim/servis için gerekli ekipman, malzeme, donanım ve yazılım giderleri ile işletme giderleri ve sabit yatırım giderleri desteklenmektedir (KOSGEB, 2018c).

Tablo 4: Yeni Girişimci Desteği Kalem ve Tutarları

Destek Kalemleri	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)	
		1.ve 2. Bölge	3.,4.,5.,6. Bölgeler
İşletme Kuruluş Desteği	2.000 TL		
Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Yazılım ve Ofis Donanım Desteği	18.000*	% 60 <i>Girişimcinin kadın, gazi, birinci derecede şehit yakını veya engelli olması halinde</i>	% 70 <i>Girişimcinin kadın, gazi, birinci derecede şehit yakını veya engelli olması halinde</i>
İşletme Giderleri Desteği (Personel, işyeri kirası)	30.000*		
Sabit Yatırım Desteği	100.000	% 80	% 90

* Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Yazılım ve Ofis Donanım Desteği ile İşletme Giderleri Desteği üst limitleri; üst limitlerin toplamını aşmamak üzere ihtiyaç duyulması halinde KOSGEB tarafından % 50 (elli)’ye kadar arttırılabilir. Bu durumda Kuruluş Dönemi Makine, Teçhizat, Yazılım ve Ofis Donanım Desteğinin üst limiti 27.000 TL, İşletme Giderleri Desteği üst limiti 45.000 (kırk beş bin) TL ve her iki desteğin üst limitleri toplamı ise 48.000 TL’yi geçemez.

Kaynak: KOSGEB, 2018d

Girişimciler işletmenin kuruluş tarihinden itibaren iki yıllık süre zarfında satın aldıkları/alacakları makine, ekipman ve yazılım için 100.000 TL faizsiz kredi kullanma şansına sahiptir (KOSGEB, 2018d). İlk 30 aylık süreçte herhangi bir geri ödemenin olmadığı, sonrasında 24 aya yayılacak şekilde sekiz taksitte ödenebilen bu destek kalemi sabit yatırım ihtiyacı fazla olan ve sermayesi az olan işletmeler için can suyu niteliğindedir.

İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) Desteği

İşletme Kuluçkası veya İşletme Fidanlığı olarak da adlandırılan İş Geliştirme Merkezleri, yönetim, üretim, pazarlama konularında danışmanlık, network kurulmasına destek, finans pazarlarına ulaşım, fiziki mekân temini vb. servisler sunarak işletmelerin yardıma ve desteğe en yoğun ihtiyaç duydukları dönem olan başlangıç aşamasını sağlıklı şekilde geçmelerini sağlamak amacıyla kurulan merkezlerdir (KOSGEB, 2018c).

KOSGEB tarafından, üniversiteler, belediye ve özel idareler veya meslek örgütleri ile inkübatörlerin ayrı ayrı ya da topluca yaptıkları başvurularla kurulan İŞGEM'lere, kuruluş dönemi için 650.000 TL ve işletilmesi için ise 200.000 TL destek verilebilmektedir (KOSGEB, 2018c). Sözleşme tarihinden itibaren 18 ay içinde tamamlanması zorunlu olan kuruluş dönemi faaliyetlerinin ardından başlayan işletme dönemi destekleri 36 ay süre ile uygulanmaktadır.

Tablo 5: İş Geliştirme Merkezi Kurulum Destekleri

	Destek Kalemleri	Destek Üst Limiti (TL)	Destek Oranı (%)	
			1.ve 2. Bölge	3.,4.,5.,6. Bölgeler
İŞGEM Kuruluş Desteği	Bina Tadilatı	500.000	60%	70%
	Mobilya-Donanım	100.000		
	Personel giderleri	50.000		
İŞGEM Desteği	Personel giderleri	100.000		
	Eğitim-Danışmanlık	50.000		
	Küçük Tadilat	20.000		
	Tanıtım organizasyon giderleri, işbirliği ağlarına erişim giderleri	30.000		

Kaynak: KOSGEB, 2018d

İş Planı Ödülü

Üniversitelerde verilen girişimcilik eğitimini alan öğrenciler arasında, düzenlenen ödüllü yarışmalarda ilk üçe girenlere işletmelerini kurmaları kaydı ile sırasıyla 25.000, 20.000 ve 15.000 TL ödül, verilmektedir (KOSGEB, 2018d).

Ayrıca; KOSGEB tarafından uygun bulunan, yurtiçi veya yurtdışında faaliyet gösteren kurum/kuruluşlar tarafından düzenlenecek ödüllü/ödüksüz yarışmalar sonucunda sundukları iş fikirleri/iş modelleri/iş planları, ilk üç dereceye girmiş olan yarışmacılara, Türkiye'de kuracakları işletmeleri/mevcut işletmeleri için, 100.000 TL'ye kadar ödül verilmektedir (KOSGEB, 2018d).

Ar-Ge ve İnovasyon ile Endüstriyel Uygulama Destek Programı

Ar-Ge ve İnovasyon Programı

Teknolojik yenilik ve farklılık içeren fikir, ürün veya hizmetleri sunan KOBİ'ler ile girişimcilerin geliştirilmesi, yaratıcı fikir/ürünlerin ortaya çıkmasına destek olmak için girişimcilerin işlik, kira, makine-ekipman, personel ile kuruluş ile (danışmanlık, eğitim, standart belgeleri ile akreditasyon başvurusu ve/veya tescili, etkinlik katılım veya ziyareti gibi) projelendirme maliyetlerine destek olunması amacıyla tasarlanan (Tablo 6) bu destek programı hibe ve geri ödemeli kredi şeklinde uygulanmaktadır (KOSGEB, 2018b). Proje süresi en çok iki yıl olup en fazla 12 ay ek süre verilebilmektedir.

Tablo 6: Ar-Ge ve İnovasyon Programı Destek Tutarları

Destek Kalemleri		Destek Üst Limiti (TL)	DESTEK ORANI (%)
İşlik Desteği (TEKMER)		İşliklerden bedel/kira alınmaz	
Kira Desteği (Geri Ödemesiz)	(Teknopark içi, aylık en fazla 1.250 TL)	30.000	75
	(Teknopark dışı, aylık en fazla 1.000 TL)	24.000	
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri Desteği (Geri Ödemesiz)		150.000	75*
Makine-Teçhizat, Donanım, Hammadde, Yazılım ve Hizmet Alımı Giderleri Desteği (Geri Ödemeli)		300.000	
Personel Gideri Desteği (Personel başına 1.500-3.500 TL arası) (Geri Ödemesiz)		150.000	75
Başlangıç Sermayesi Desteği (Geri Ödemesiz)		20.000	100
Proje Geliştirme Desteği (Geri Ödemesiz)	Proje Danışmanlık Desteği	25.000	75
	Eğitim Desteği	10.000	
	Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları Desteği	20.000	
	Proje Tanıtım Desteği	5.000	
	Yurtiçi - yurtdışı Kongre / Konferans / Fuar Ziyareti / Teknolojik İşbirliği Ziyareti Desteği	15.000	
	Test, Analiz, Belgelendirme Desteği	25.000	

* 2014 tarihli Yerli Malı Tebliği'ne uygun olarak alınmış yerli malı belgesi sunulması durumunda destek % 15 ilave edilir.

Kaynak: KOSGEB, 2018a

Endüstriyel Uygulama Destek Programı

Yeni ürün/hizmetin ortaya konması, niteliklerinin artırılması, üretim sürecinin farklılaştırılması, pazara hazır hale getirilmesine yönelik projelere destek sağlanan programa gerçek kişiler, devir alınan işletme, doktora tezlerinin sonucu olarak ortaya konan ve üretim aşamasına gelmiş proje gibi durumlarda başvurabilmektedir (KOSGEB, 2018b). Süresi 18 aya kadar olan projeler başvurabilmekle birlikte, uygulama esnasında 12 aya kadar ek süre verilebilmektedir

Tablo 7: Endüstriyel Uygulama Destek programı Destek Tutarları

	Destek Üst Limiti (TL)	DESTEK ORANI (%)
Kira Desteği	18.000	75
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri Desteği	150.000	75*
Makine-Teçhizat, Donanım, Sarf Malzemesi, Yazılım ve Tasarım Giderleri Desteği (Geri Ödemeli)	500.000	75*
Personel Gideri Desteği	150.000	75

* 2014 tarihli Yerli Malı Tebliği'ne uygun olarak alınmış yerli malı belgesi sunulması durumunda destek % 15 ilave edilir.

Kaynak: KOSGEB, 2018a

KOSGEB tarafından verilen diğer destekler

KOSGEB'in girişimcilere verdiği bu desteklerin dışında mevcut işletmelerin sermaye ihtiyacının karşılanması, büyümesi, ortaklıklar kurması, borsaya entegre olması, uluslararası pazarlara açılması gibi çok farklı başlıklarda programları ve bu programlar altında ise işletmelerin faydalanabileceği sayısız destek kalemi bulunmaktadır;

Destek Programları; İşbirliği Güç birliği Destek Programı, KOBİGEL (KOBİ Gelişim Destek Programı), KOBİ TEKNOYATIRIM (KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı), Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı, Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek Programı, TEKNOPAZAR (Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı), Stratejik Ürün Destek Programı, Kredi Faiz Desteği ve KOSGEB Laboratuvar Hizmetleri (9 ilde faaliyet gösteren 11 laboratuvar).

Başlıca destek kalemleri aşağıda gösterilmektedir;

- Nitelikli eleman desteği ile en az 2 yıllık meslek yüksekokulu mezunları olmak üzere üniversite mezunlarının maaşları belli bir limite kadar,
- Yurt içi/Yurt dışı fuar desteği ile firmaların ürün ve hizmetlerini tanıtımları için katılacakları organizasyonların maliyetlerinin önemli bir bölümü,

- Danışmanlık desteği ile firmaların teknik, hukuki, mali alanlardaki eğitim ve mentorluk ihtiyaçları,
- Belgelendirme desteği ile firmaların sınai haklarını korumaları ve tüketici nezdinde güven kazanmaları için avantaj sağlayan Türk Standartları Enstitüsü ile Türk Patent ve Marka Kurumundan alacakları belgeler,
- Test, analiz ve kalibrasyon desteği ile araştırma geliştirme faaliyetleri başta olmak üzere firmaların ürettikleri ürünlerin muayenelerinin yapılması,
- Yazılım ve donanım desteği ile firmaların teknoloji kullanım düzeylerinin artması ve yönetim maliyetlerinin düşürülmesi için alacakları bilişim malzemeleri,

İŞKUR Destekleri

Girişimcilik Eğitim Programları

İŞKUR'da kaydı bulunan ve kendi işini kurmaya niyeti olanlara destek olmak için teorik ve pratik eğitimlerden oluşan en az 32 saatlik kurslar düzenlenmektedir (İŞKUR, 2018). İŞKUR'a kayıtlı ve 18 yaşın üzerindeki bireylerden, daha önce bu eğitimden yararlanmamış, mentorluk hizmetlerinden yararlanan ve işleri büyütmek, geliştirmek amacına olanlar için de bu eğitimler verilebilmektedir. Eğitimler süresince, katılımcıların zaruri giderleri (günlük cep harçlığı), sağlık sigortası ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası primlerini İŞKUR ödemektedir (İŞKUR, 2018).

Kendi İşini Kurma Desteği

Eski hükümlüler ile engellilerin, girişimci olmalarına, iş kurmalarına, teknik kapasitelerinin arttırılmasına ve topluma kazandırılmalarına yardım etmek amacıyla güden bu program kapsamında yararlanıcıların istihdam edilmesi, iş hayatına adaptasyonlarının sağlanması, iş yerlerinin engellilere uygun düzenlenmesi ve mesleki niteliklerinin yükseltilmesi vb. içerikteki projeler desteklenmektedir (İŞKUR, 2018). Bu projeler İŞKUR'a kayıtlı tüzel kişilikler (belediyeler, STK'lar, işletmeler, üniversiteler vb.) tarafından sunulabilmektedir (İŞKUR, 2018). Programa; İŞKUR'a kayıtlı en az yüzde 40 engelli veya eski hükümlü; 18 yaşını doldurmuş ve emekli olmayan, üzerinde aktif bir işletme sahipliği bulunmayan, ikametgâhı işletme kurmak istediği ilde bulunan, Girişimcilik Sertifikasına sahip olan ve kurmak istediği iş ile ilgili yeterliğini kanıtlayacak sertifika, diploma vs. belgelere sahip bireyler başvurabilmektedir (İŞKUR, 2018).

Engellilere yönelik, kuruluş (izinler/belge, harç vb.) masrafları için en fazla 3.000 TL, sözleşme imzalanmasından itibaren bir yıl geçerli olmak üzere işletme giderleri için (su, elektrik, iletişim, ısınma, tanıtım ve kira) yıllık toplam en fazla 11.000 TL (harcamaların en fazla yüzde 60'ı) ve sözleşme imza tarihinden itibaren yine bir yıl geçerli olmak üzere makine-ekipman sarf-ofis-kırtasiye gibi maliyetler için 36.000 TL (vergiler dahil) üst limit olmak üzere 50.000 TL'ye kadar destek sağlanabilmektedir (İŞKUR, 2018).

Kendi işini kurmak isteyen eski hükümlüler projelerini Denetimli Serbestlik veya Koruma Kurulları üzerinden sunmak zorundadırlar. Bu projeler de destek miktarı ise o yılın brüt asgari ücretinin %1500'ü tutarında olmaktadır (İŞKUR, 2018). Dolayısıyla 2018 yılı için yaklaşık 36.000 TL tutarında kuruluş desteği (makine-ekipman sarf-ofis-kırtasiye) alabilmektedirler.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Destekleri

16/2/2016 tarihli ve 2016/8540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesine İlişkin Karar ile tarımsal üretiminin sürdürülebilir temele oturması, gençlerin tarımsal faaliyetlerde yer almasının temin edilmesi, çiftçilerin sosyo-ekonomik durumunun iyileştirilmesi, kırsal bölgeler için ekonomik aktivite çeşitliliğinin sağlanması gibi amaçları güden projelerin 30 bin TL'ye kadar hibeyle desteklenmesi amaçlanmaktadır (Resmi Gazete, 2018).

24.03.2018 tarih ve 30370 sayılı Resmi Gazete yayımlanan Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, 18-40 yaş aralığında, kırsalda/köylerde oturan/oturmamak isteyen ve tarım ve/veya hayvancılıkla iştigal eden / etmek isteyen gerçek kişilerin başvurabildiği bu program kapsamında desteklenen projeler 3 başlık altında toplanmakta ve

- **“Hayvansal üretime yönelik destekleme projeleri;** büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arı yetiştiriciliği ve bal üretimi, arı sütü, ana arı, polen ve benzeri arı ürünleri üretimi, ipekböceği yetiştiriciliği ve tesis yapımı, serbest sistem yumurta tavuğu yetiştiriciliği ve tesis yapımı,
- **Bitkisel üretime yönelik destekleme projeleri;** meyve bahçesi tesisi, fide, fidan, iç ve dış mekân süs bitkisi yetiştiriciliği, örtü altı yetiştiriciliği, çok yıllık yem bitkisi yetiştiriciliği, kültür mantarı üretimi ve tesis yapımı,
- **Yöresel ürünler ile tıbbi ve aromatik bitki üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesine yönelik destekleme projeleri;** çok yıllık tıbbi ve aromatik bitki

üretimi, işlenmesi, depolanması ve paketlenmesi, coğrafi işaretli, organik veya iyi tarım uygulamalı bitkisel ve hayvansal üretim.”

şeklinde tariflenmektedir (Resmi Gazete, 2018). Projeler kapsamında desteklenecek asgari/azami kapasiteler çıkarılan her yıl tebliğle belirlenebilmektedir. Programa Kamu tarafından orman işleri için çalıştırılanlar veya Toplum Yararına Çalışma Programlarından yararlananlar hariç olmak üzere sigortalı çalışan ve Bakanlığın diğer hibe programlarından yararlanmış olmamak kaydıyla; 18-41 yaş arasında, okuma yazma bilen, okul hayatının tamamlamış, askerlik veya cezai yükümlülüğü bulunmayan, üzerinde ticari işletmesi bulunmayan, (hayvancılık veya arıcılık için başvurulacaksa) tebliğ yayım tarihi itibarıyla en fazla 15 büyükbaş veya 50 küçükbaş ya da (Türkiye Arı Yetiştiricileri Birliğine üye olmak kaydıyla) 50 aralıklı kovan sahibi olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları başvurabilmektedir (Resmi Gazete, 2018).

Sosyal Yardımlaşma Dayanışma Vakfı Destekleri

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları ile 3294 sayılı Yasa kapsamında yer alan yoksulların ekinsel hayata katılmaları ve dolayısıyla toplumsal statülerinin yükselmesi amacıyla gelir getirici ve istihdam yaratıcı (iş kurma, hayvansal üretim, bitkisel üretim vb.) projeler desteklenmektedir. Destek kapsamında

sosyal güvenlik kuruluşlarına bağlı olarak çalışmayan ancak destek veya teknik eğitim ile ekonomik anlamda faal konuma yükselebilecek kişilere kredi desteği ile kendi işlerini kurmalarına destek olunmaktadır (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2011).

Proje kapsamında, makine ve teçhizat vb. demirbaş alımı, anlı hayvan alımı, toplam bütçenin en fazla %20'si olacak şekilde [kuruluş aşaması giderleri, sigorta (bir yıllık), kira (üç aylık) giderleri ile elektrik, su vb.] işletme giderleri ile yine toplam bütçenin en fazla %20'si olacak şekilde küçük ölçekli tadilat işleri desteklenmektedir. Gelir getirici projeler (iş kurma, hayvansal üretim, bitkisel üretim) için verilen krediler ilk iki yıl, meyvecilikte ilk 5 yıl ödemesiz olmakta ve her iki tür başvuruda da sonraki 6 yıl yıllık taksitlerle faizsiz olarak tahsil edilmektedir (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2011).

TÜBİTAK Destekleri

1512 - Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı

Bireysel Genç Girişim (BİGG) olarak da adlandırılan bu programın temelde, teknoloji temelli fikirlerin, katma değeri yüksek ve istihdam oluşturabilen ürünlere dönüşebilmesi için, bütün aşamaları (fikir, tasarım, üretim, pazarlama vs.) kapsayacak şekilde girişimcilerin desteklenmesini amaçlamaktadır. Programa üniversitelerin 4 yıllık bölümlerinden 1 yıl içerisinde mezun olabilecek durumda bulunan veya yüksek lisans ile doktora programına kayıtlı öğrenciler ile lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerinin herhangi birinden 10 yıl içerisinde mezun olmuş kişiler başvurabilmektedir (TÜBİTAK, 2018a).

Yenilikçi iş fikirlerinin ticari ürün, hizmet ya da sürece dönüştürülmesine yönelik bu programda girişimcilere hem hibe desteği hem de danışmanlık desteği (tecrübeli rehberler ticari, mesleki gereklilikler ve yönetsel konularda destek) verilmektedir. Personel, seyahat, makine – ekipman, kırtasiye, mentorluk, müşavirlik hizmetleri giderleri; 110.000 TL proje desteği ve 40.000 TL sermaye şeklinde en fazla 150.000 TL desteklenebilmektedir (BİDEP, 2018).

1601 - Yenilik ve Girişimcilik Alanlarında Kapasite Artırılmasına Yönelik Destek Programı

Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO), vakıflar ve fikir/proje yarışması(ları) düzenleyerek başarıyla sonuçlandırmış veya iş başlangıç yatırımları vb. alanlarda tecrübeli sermaye şirketlerinin başvurabildiği (TEYDEB, 2018) program ile 1512 Teknogirişim Sermaye Desteği (BİGG) Programı ilk evre işlerini yürütecek işletmeler belirlenmektedir. Program kapsamında, diğer pek çok programa benzer şekilde personel ve seyahat ve genel giderler ile hizmet alımları (danışmanlık, tanıtım, eğitim, organizasyon vb.), uygun maliyet olarak kabul edilmektedir.

Yüzde 90 veya 100 oranında hibe desteği sağlanan ve 6 aylık dönemler halinde en fazla 2 yıl desteklenebilen projeler için destek üst limiti belirlenmemiştir. Bunun yerine proje bütçeleri, hedeflenen iş fikri başvuru sayısı vs. hususlar dikkate alınmaktadır (TEYDEB, 2018).

2238- Girişimcilik ve Yenilikçilik Yarışması

Bu programın amacı, tüm ön lisans ve lisans öğrencilerinin farkındalığının artırılması ve yaratıcı iş fikirleri olan öğrencilerin fikirlerini gerçekleştirebilecekleri girişimci dostu bir çevrenin oluşturulmasına destek sağlamaktır (TÜBİTAK, 2018a).

Temel sektörler, Tekno Girişimcilik ve Sosyal Girişimcilik kategorilerinde yarışan projeler üç aşamalı değerlendirmeleri (Ön inceleme, Uzman değerlendirmesi ve Bölge sergisinde birincilik) geçmeleri halinde Final Sergisi aşamasında jüri önünde sunulmaktadır.

Tablo 8: Girişimcilik ve Yenilikçilik Yarışması Ödül Tutarları

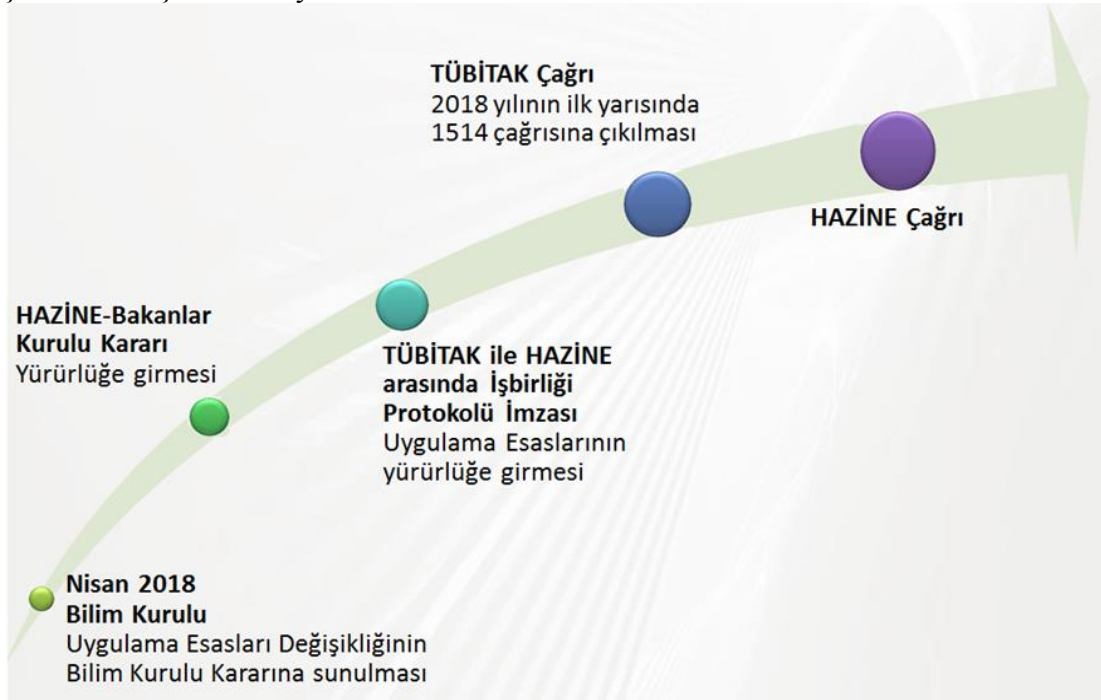
	Bölge Dereceleri		Final Dereceleri	
	Proje Başına Ödül	Danışmanlık Ödülü	Proje Başına Ödül	Danışmanlık Ödülü
Birincilik	3.000 TL	1.000 TL	10.000 TL	3.000 TL
İkincilik	2.250 TL	750 TL	7.500 TL	2.000 TL
Üçüncülük	1.500 TL	500 TL	5.000 TL	1.500 TL

Kaynak: TÜBİTAK, 2018a

1514-Girişim Sermayesi Destekleme Programı (GİSDEP)

Bu program “ekonomiye katma değer sağlayabilecek nitelikte KOBİ ölçeğindeki erken aşama teknoloji tabanlı şirketlerin Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan ürün ve teknolojilerini ticarileştirme süreçlerinde ihtiyaç duyacakları sermayenin girişim sermayesi fonları aracılığıyla karşılanması” (TÜBİTAK, 2018b) amacıyla hazırlanmıştır. Toplam 100 milyon TL bütçeli bu program kapsamında başarılı bulunan projelere 2 milyon ile 20 milyon TL arasında yüzde 50 oranında hibe verilmesi planlanmaktadır (TÜBİTAK, 2018b).

Şekil 3: Girişim Sermayesi Yol Haritası

Kaynak: TÜBİTAK, 2018b

Kalkınma Ajansı Destekleri

Ülkemizde faaliyet gösteren 26 Kalkınma Ajansı, 08.02.2006 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” uyarınca kurulmuştur. Ajanslar sorumluluk alanında bulunan il/illerin ekinsel – toplumsal gelişmesine yönelik plan ve projeler geliştirmekte, sahip olduğu bütçenin bir kısmını Bölge Planı hedefleri doğrultusunda Bölge illerindeki özel sektör firmaları, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına, teklif çağrısı yöntemi ile hibe desteği vermektedir (Toy ve Çalışkan, 2016). Mevzuat hükümleri çerçevesinde kar amacı güden işletmelere (her Ajans kendi Bölgesine özgü programlar tasarlamaktadır) yüzde 50’ye kadar hibe verebilen Kalkınma Ajansları, çalışma programları dâhilinde uyguladıkları diğer faaliyetlerle de girişimcilik ekosistemini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu minvalde yürütülen çalışmalar genel olarak girişimcilik eğitimleri, girişimcilik yarışmaları, yatırımcı ile girişimcilerin buluşturulduğu etkinlikler şeklindedir. Ajanslar tarafından düzenlenen girişimcilik etkinliklerinden en çok öne çıkanı Ankara Kalkınma Ajansı tarafından 7 yıldır düzenlenen Ankara Proje Pazarı yarışmasıdır. Diğer girişimcilik yarışmalarında da benzerleri verilen ödüller şu şekilde sıralanabilir (ANKARAKA, 2017);

- Ticarileştirme Ödülleri (ilk üç sırayı alacak projelere sırasıyla 40.000, 25.000 ve 15.000 TL)
- Ofis Ödülleri (Ankara’da bulunan teknokentlerde 1 yıl ücretsiz ofis tahsisi),
- Hızlandırıcı Programı (İlk 9’da yer alan girişimcilere 2018 yılı içinde TechAnkara Hızlandırıcı Programı),
- Yurtdışı B2B (İlk 9’da yer alan girişimcilerimize, Ankara Girişim Projesi ile yurtdışında B2B),
- Yatırımcı Görüşmeleri (İlk 100’de yer alan proje sahiplerine, etkinlik günü B2B ve yatırımcı görüşmeleri imkânı),
- Özel Ödüller (Sosyal Girişimcilik ve Akıllı Şehirler Özel Ödülleri),
- İdeanest Özel Ödülü (Ideanest (Kitlesele bağış ağı) yolu ile tanıtım ve kampanya oluşturma desteği),
- Turkcell Arıkovanı Özel Ödülü (3 girişimciye her birisi 40.000 TL değerinde ödül),

Ekonomi Bakanlığı Destekleri

Ekonomi Bakanlığı üretim ve ihracat kapasitesini yükseltmenin ötesinde ithalat politikalarıyla ülke içindeki üreticileri de korumayı amaçlamaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018). Ekonomi Bakanlığı’nın *ihracata ve hizmet sektörüne yönelik olarak sağlanan devlet yardımları ve*

yatırım teşvikleri ile serbest bölgeler, ithalat ve ürün güvenliği uygulamaları bulunmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018, 7). Mevcut işletmelerin rekabet gücünü artırmaya ve onların yeni pazarlara açılmasına yönelik teşvikler de bulunmakla beraber yatırım teşvikleri yeni kurulan girişimleri de hedeflemektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018). İllerin “sosyal ve ekonomik gelişmişlik seviyeleri dikkate alınmak suretiyle 6 bölgeye ayrılmış olup, en gelişmiş illerin yer aldığı bölge olan 1. Bölge’den en az gelişmiş illerin yer aldığı bölge olan 6. Bölge’ye gidildikçe yatırımlara sağlanan destek unsurları çeşitlilik ve yoğunluk bakımından artırılmıştır” (Ekonomi Bakanlığı, 2018; 95) Öte yandan; genel teşvik, bölgesel teşvik ile stratejik yatırımların teşviki uygulamaları ve öncelikli yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımların teşviki (Ekonomi Bakanlığı, 2018) olmak üzere 5 farklı teşvik uygulaması mevcuttur.

“KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, faiz desteği, KDV iadesi, sigorta primi desteği, gelir stopajı desteği (Ekonomi Bakanlığı, 2018; 98–99) uygulamalarından yararlanma imkânı sunan gereken teşvik belgesi alabilmek için “gerçek kişiler, adi ortaklıklar, sermaye şirketleri, kooperatifler, birlikler, iş ortaklıkları, kamu kurum ve kuruluşları (genel ve özel bütçeli kurum ve kuruluşlar, il özel idareleri, belediyeler ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunların sermaye bileşimindeki hisse oranları yüzde elliyi geçen kurum ve kuruluşlar) ve kamu kuruluşu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler ve vakıflar ile yurt dışındaki yabancı şirketlerin Türkiye’deki şubeleri” başvurabilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018; 97-99). Teşvikler aşağıda belirtilen genel çerçeveye uyarınca gerçekleştirilmektedir;

- **Genel Teşvik Uygulamaları:** Teşvik koşullarını karşılamayan alanlar hariç minimum yatırım miktarı ile kapasite dışındaki yatırımlar desteklenmektedir.
- **Bölgesel Teşvik Sistemi:** Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınarak Türkiye’deki iller 6 farklı teşvik bölgesine ayrılmıştır. 1 en gelişmiş illeri temsil ederken, 6 yatırıma en ihtiyaç duyulan illeri işaret etmektedir. Bu kapsamda, potansiyel ve ihtiyaçlar gözetilerek her bir bölgede desteklenecek alanlar belirlenmekte ve destek oranları farklılaşmaktadır.
- **Öncelikli Yatırımların Teşviki:** Bölgesel ve ülke gereksinimleri çerçevesinde belirlenen sektörlerde yapılan yatırımlar yapıldıkları bölge dikkate alınarak 5. (ilk 5 bölgede gerçekleştirildiği takdirde) veya 6. bölge destekleri sağlanmaktadır.
- **Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki:** Petrol, kimyasal ürünler, liman hizmetleri, motorlu kara taşıt, demiryolu, tramvay ve vagon imalatı; elektronik sanayi, tıbbi aletler, ilaç, hava ve uzay sanayi, makine, metal ve maden yatırımları *asgari sabit*

yatırım tutarları 50 Milyon TL ve 1 Milyar TL arasında olmak üzere desteklenmektedir. Bu yatırımlar kapsamında Vergi İndirimi desteğine konu yatırıma katkı oranı her bölge için bölgesel teşvik sistemi kapsamında uygulanan oranın %10 üzerinde uygulanmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, 2018; 97).

- **Stratejik Yatırımların Teşviki:** En az 50 milyon TL sabit yatırım koşulunu sağlayan ve nihai veya ara üretim için ithalat gereksiniminin yoğun olduğu, son bir yılda en az 50 milyon \$ ithalat yapıldığı alanlara yönelik yatırımlar “stratejik yatırım” sınıfında kabul edilmekte ve desteklenmektedir. Bunun ötesinde, 3 milyar veya daha fazla Türk Lirası yatırım tutarı olan yatırımlar da bu teşvik kapsamında kabul edilmektedir (Ekonomi Bakanlığı, 2018).

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Destekleri

Hit

Sağlık sektörüne yönelik girişimleri odağına alan “İlk Pazara Giriş Yatırım Programı”nda, projelerin rekabetçi potansiyele sahip ürünü kapsamında kavramsal doğrulama aşamasını geçmiş, ürün-pazar uyumunu sağlama aşamasında olan ve henüz pazarda ölçek ekonomisine uygun satışlara başlamamış ve program yardımıyla geliştirilebilir olması tercih sebebi kabul edilmektedir (TTGV, 2018a).

Program, nitelikli girişimlerin ilk pazara girme süreçlerini hızlandırmak üzere girişim bazında 1 yıl süreyle ve 50.000 ABD Doları bütçe içerisinde mentorluk, iş geliştirme, pazarlama, sertifikasyon, tematik alana özgü danışmanlık hizmetlerinin sağlanmasını içermektedir. Öte yandan söz konusu projenin 5 yıl içerisinde herhangi bir bağımsız yatırımcıdan yatırım alması durumunda, yatırımcının kullanacağı değerlendirme üzerinden TTGV'nin 1 milyon ABD Doları'na kadar yüzde 10 iskontolu olacak şekilde eş yatırım olarak yatırıma katılma hakkı bulunacaktır (TTGV, 2018a).

İdeaport

“Yaratıcı yetenekleri ve farklı uzmanlıkları bir araya getirmeyi” ve “yayınlar, sektör analizleri, raporlar, video röportajlar, ortak akıl toplantıları ve seminer gibi araçlarla teknoloji ve inovasyon ekosistemini yenilikçi fikirlerle buluşturmayı amaçlamayan (TTGV, 2018b) İdeaport doğrudan bir mali destek programı olmayıp girişimcilik ekosistemini geliştirmek üzere kurgulanmıştır. Girişimci ve KOBİ'lerin yer alabildiği bu platformda; ortak akıl toplantıları, raporlar, yayınlar, seminerler, atölye çalışmaları, videolar yer almaktadır.

Ideanest

Yeni fikirleri desteklemek amacı ile kitle fonlama konseptinin bağış bazlı özgün bir uygulaması olarak Ideanest platformu oluşturulmuştur. Ideanest, teknolojinin toplumsal fayda ile kesiştiği noktalarda değer içeren ancak finansman sağlamakta zorlanan; teknoloji tabanlı erken aşama ürün/hizmet fikirleri, teknoloji ve inovasyon ekosistemini geliştirecek faaliyetleri ile teknoloji ve bilimsel konularda yapılan akademik araştırma projelerine bağış bazlı kitle fonlama yolu ile kaynak geliştirmeyi hedefleyen bir TTGV ara yüzü olarak faaliyet göstermektedir (TTGV, 2018c).

Ideanest ile projelere sadece finansal kaynak sağlanması hedeflenmemekte, proje sahiplerinin oluşacak ekosistem içinde ihtiyaçları olan diğer kaynaklara da (bilgi, network, danışmanlık, aynı destekler vb.) erişimlerinin kolaylaştırılması amaçlanmaktadır. Bu noktada Ideanest bireysel ve kurumsal bağışçılara ek olarak çözüm ortaklarını da bu platforma çekerek proje sahiplerinin finans dışındaki ihtiyaçlarının giderilmesine de destek olmaya çalışmaktadır.

Ekipman, deney – laboratuvar malzemesi, üretim hammaddesi, yazılım, kırtasiye- baskı, proje ile ilgili konferans- eğitim katılım bedeli, kitap- süreli yayın üyeliği, veri satın alma gideri, prototip geliştirme destek hizmetleri (3D yazıcı, CNC tezgâh, lazer kesici kiralama, danışmanlık vb.), seyahat ve konaklama giderleri, organizasyon giderlerinin karşılanabildiği Ideanest'e

- ***Teknoloji tabanlı ürün fikirleri:*** Eğitim, sağlık, tarım - hayvancılık, temiz enerji teknolojileri ve ileri teknoloji alanındaki ürün veya hizmet geliştirme fikirleri öncelikli olmak üzere, teknoloji temelli erken aşama fikir ve prototip aşamasında olan yenilikçi ürün geliştirme projeleri ile bu konularla ilgili her türlü ilgili IoT (nesnelerin interneti) projeleri,
- ***Araştırma Projeleri:*** Bağımsız veya bir yükseköğretim kurumu bünyesinde yapılan teknoloji temelli bilimsel araştırma projeleri (bitirme projeleri, tez çalışmaları, akademik yayın için yapılacak deneyler, araştırmalar vb.),
- ***Ekosistem Faaliyeti:*** Türkiye'deki teknoloji ve inovasyon ekosistemini geliştirecek, ticari amaçlı olmayan eğitim, çalıştay, atölye çalışması, konferans, fuar, hackaton ve yarışma ile eğitim kurumlarının bilim ve teknoloji üretim kapasitelerini geliştirecek faaliyetler (bilgisayar, fablab, maker lab veya bilimsel araştırma laboratuvarı kurulması, mevcut laboratuvarların ihtiyaçlarının karşılanması, vb.)

ile başvuru yapılabilmektedir (TTGV, 2018c).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Girişimciliğin ve özelinde teknoloji tabanlı girişimciliğin bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmada kullanılacak en temel enstrümanlardan olduğu ifade edilebilir.

İletişim imkânlarının sınırsız olduğu, dünyanın ücra köşelerine dair bilgilere bile anlık ulaşılabildiği günümüzde girişimci olmak ve girişimine destek bulmak eskisinden daha kolay hale gelmiştir. Hatta temel kodlama becerisine sahip bir girişimcinin evinden yazacağı bir program, oyun veya mobil aplikasyon ile iş hayatına katılım sağlanabilir ve Whatsapp, Snapchat, Instagram gibi örneklerde olduğu gibi tüm dünyaya ulaşabilir. Bu kapsamda çocuklara ve gençlere dönük olarak kodlama, yazılım, robotik eğitimlerinin verilmesi ve girişimcilik ruhunun aşılması onlara yepyeni ufuklar kazandıracaktır.

Girişimcilik ekosisteminin hızla geliştiği ülkemizde birbiri ardına düzenlenen etkinlikler (eğitimler, konferanslar vb.), kurulan teknokentler, teknoloji transfer ofisleri ve televizyonlarda yayınlanan popüler yarışmalar, girişimcilik dünyasından haberler paylaşan internet siteleri, sosyal medya hesapları vb. mecralar toplumun her kesiminden kişilerin girişimciliği tanımaları, özgüvenlerinin artması ve fikirlerini hayata geçirmesi amacıyla hizmet etmektedir. Bu minvalde devlet kendi üzerine düşeni sağladığı teşviklerle yapmakta, özel sektör ise karlı gördüğü fikirlere ortak olmakta, diğer kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlar ise girişimcilik kültürünü tabana yaymaya çalışmaktadır. İster finansal destek olsun ister teknik destek, danışmanlık veya mentorluk, tüm bu faaliyetlerin ana amacı işletmelerin en kırılgan oldukları dönemi sağlam bir şekilde atlattıklarını ve ayakta kalmalarını sağlamaktır. Bu sayede girişimlerin yaşama şansı artmakta, ürün ve hizmet kalitelerini yükseltmeleri, sadık müşteri kitleleri yaratmaları ve markalaşmaları halinde ise ülkemizde de dünya çapında bilinir markalar, yüzyıllık şirketler kurulması mümkün olacaktır.

Bu çerçevede, teşvik uygulamalarında bütün sektörleri dikkate alan uygulamalar yerine öncelikli alanların belirlendiği politikaların uygulanması gerekmektedir. Girişimciliğin toplumsal tabana yayılmasına, toplumsal dönüşümün sağlanmasına yönelik uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede, en etkin uygulamalardan birisi özellikle lise ve üniversitelerde olmak üzere örgün eğitim kurumlarında girişimcilik derslerinin daha yaygın şekilde verilmesi önem arz etmektedir. Girişimcilik üzerine prestijli yarışmalar, ödüller, tanıtım etkinlikleri gibi uygulamaların artırılması gerekmektedir. Ayrıca kadınların, gençlerin, özel ilgi gerektiren

grupların, azınlıkların vs. ekonomik hayata daha çok katılmasına katkı koyacak strateji ve programlara odaklanmak uzun vadede çok daha faydalı olacaktır.

Ülkemizdeki girişimcilik kültürünü ve ekosistemini geliştirmek, girişimciliği özendirmek için

- İş kurma ve kapatma işlemlerinin kolaylaştırılması (bürokrasinin azaltılması, elektronik ortamda yapılması, sürelerin kısaltılması),
- Belirli alanda kurulan girişimler için daha cazip vergi, SGK desteklerinin verilmesi,
- Kamu kaynaklı merkezi ve Bölgesel girişim fonları kurulması (Melek yatırımcılık faaliyetlerine devletin müdahil olması),
- Kitle fonlama sisteminin daha etkin çalışması için mevzuat düzenlemelerinin yapılması,
- Mikro kredi ile kurulabilecek işler için özel düzenlemeler getirilmesi ve kaynak oluşturulması,
- KOSGEB'in girişimcilik desteği başta olmak üzere ortak olarak kurulan girişimlere daha fazla destek ve teşvik verilmesi,
- Az gelişmiş iller başta olmak üzere ülke genelinde hayallerin gerçeğe dönüştürülmesinde yardımcı olacak Ar-ge/tasarım/prototip merkezleri kurulması

gibi ek tedbirlerin alınması faydalı olacaktır.

Ayrıca, işgücü maliyetini azaltacak şekilde istihdam üzerindeki vergilerin azaltılmasına yönelik politikalar, istihdam edilen ya da edilecek yeni işçi sayısına yönelik alternatifli uygulamalar yararlı olabilir. Aynı şekilde Türkiye için yapılan çalışmalarda da (Gülmez ve Yalman, 2010, Çam ve Esengün, 2011; Bozkurt ve diğerleri, 2012; Örki, 2016) işaret edildiği üzere prosedürlerin azaltılması ve teşviklerden yararlanma esaslarının daha objektif ve şeffaf bir sürece bağlanması uygulamaların etkinliğini arttıracaktır. Merkezi yönetim yerine teşvik uygulamalarının yerelden yönetilmesi ve denetlenmesi (Kalkınma Ajansları uygulamaları bu anlamda örnek teşkil etmektedir) ve maddi destek ötesinde teknik ve yönetim açısından danışmanlık verilmesi ve geri ödemeler de bazı koşullarda esneklik sağlanmasının uygun olacağı mütalaa edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aidis, R., Estrin, S. ve Mickiewicz, T. (2008). Institutions and entrepreneurship development in Russia: A comparative perspective. *Journal of Business Venturing* 23; 656–672
- Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA) (2017). *TECHANKARA Proje Pazarı 2017*. <http://www.ankaraprojepazari.com/>, Erişim tarihi: 01.06.2018
- Aşkın, U. ve Aşkın, E. Ö. (2017). Aktif İstihdam Politikası Olarak Toplum Yararına Programlar: Tokat İli Araştırması. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 3 (3); 1–16
- Atherton, A. (2012). Cases of start- up financing: An analysis of new venture capitalisation structures and patterns. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 18 (1); 28–47.
- Ay, S. (2012). Türkiye’de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi*, 19 (2); 321–341
- Başar, E., Altın, H. ve Doğan, V. (2013). *Girişimcilik*. 2. Baskı, Ankara; Nobel Yayınevi
- BBC. (2015). Yemeksepeti.com rekor fiyattan Delivery Hero'ya satıldı. https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/05/150505_yemek_sepeti_delivery_hero, Erişim tarihi: 13.06.2018
- Berggren, B. ve Silver, L. (2010). Financing entrepreneurship in different regions: The failure to decentralise financing to regional centres in Sweden. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 17 (2); 230–246.
- Berkowitz, J. ve White, M. (2004). Bankruptcy and small firms’ access to credit. *Rand Journal of Economics*, 35, 69–84.
- Bertrand, M., Schoar, A. ve Thesmar, D. (2007). Banking deregulation and industry structure: Evidence from the French banking reforms of 1985. *Journal of Finance*, 62 (2); 597–628.
- Beşkardeşler, H. (2010). *Türkiye ve Dünyada Risk Sermayesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, İstanbul
- Bhide, A. (1992). Bootstrap finance: the art of start-ups. *Harvard Business Review*, 70; 109–117

- Bilginer, F.G. (2017). Küresel Girişimcilik Endeksi Çerçevesinde Türkiye’de Küresel Girişimciliğin Gelişimi: Teorik Bir Bakış Açısı. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 29–46
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2018a). *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri*. <https://teknopark.sanayi.gov.tr/Home/FaqList>, Erişim tarihi: 31.05.2018
- Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2018b). *Rekabetçilik ve Yenilik Sektör Operasyonel Programı*. <https://rekabetcisektorler.sanayi.gov.tr/operasyonel-program-dokumanlar>, Erişim tarihi: 09. 05. 2018
- Bozkurt, Ö.Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O. ve Alparslan, A.M. (2012). Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (15); 229–247.
- Börü, D. (2006). *Girişimcilik Eğilimi Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi Yayın No. 733, İstanbul
- Britton, T. (2015). *A brief history of angel investing*. <https://www.syndicatoroom.com/learn/overview/angel-investing>, Erişim tarihi: 05. 05. 2018.
- Brouwer, M. ve Hendrix, B. (1998). Two worlds of venture capital: what happened to US and Dutch early stage investments? *Small Business Economics*, 10 (4); 333–348.
- Ceylan, A. (2002). *Finansal Teknikler*. Bursa: Ekin Kitapevi
- Çam, H. ve Esengün, K. (2011). Organize Sanayi Bölgeleri ve Uygulanan Teşvik Politikalarının İşletmeler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi: Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinde Uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13 (21); 55–63.
- Çelik, A. ve Akgemci T. (2010). *Girişimcilik Kültürü ve Kobiler*. 3. Basım, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Dalkılıç, E. (2017). *Küresel Rekabet Endeksi Değerlendirmesi*. <http://www.ekonomistler.org.tr/arsivler/7132>, Erişim tarihi: 19. 05. 2018
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2004). *Kobi Stratejisi ve Eylem Planı*. www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3078/strateji.pdf, Erişim tarihi: 09. 05. 2018
- DiGregorio, D. ve Shane, S. (2003). Why do Some Universities Generate More Startups than Others? *Research Policy*, 32 (2); 209–227.

- Ebben, J. ve Johnson, A. (2006). Bootstrapping in small firms: an empirical analysis of change over time. *Journal of Business Venturing*, 21 (6); 851–865.
- Ekonomi Bakanlığı (2018). *Devlet Yardımları Rehberi*. <https://www.ekonomi.gov.tr/portal/ShowProperty?nodeId=%2FUCM%2FEK-251870>, Erişim tarihi: 04.06.2018.
- Er, B., Şahin, Y.E. ve Mutlu, M. (2015). Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1 (1); 31–54
- Er, P.H. (2013). Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A. Schumpeter. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29; 75–85
- Esen, Ş. ve Çetin, S. (2012). Siyasi Parti ve Hükümet Programlarında Girişimcilik ve İnovasyon. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34; 71–82.
- European Commission (2018). *The Entrepreneurship 2020 Action Plan*. https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/action-plan_en, Erişim tarihi: 17. 05. 2018
- Forbes (2018). *The World's Billionaires*. <https://www.forbes.com/billionaires/list/>, Erişim tarihi: 12.06.2018
- Genç, M. (2005). Yeni Girişimciliği Koruma ve Geliştirme ‘Hayriye Tüccarları’yla Başlıyor. *Çerçeve Dergisi*, 13 (35); 22–23.
- Global Entrepreneurship Monitor (GEM) (2017). *Global Report 2016/17*. Global Entrepreneurship Research Association
- Godwin, L.N., Stevens, C. E. ve Brenner, N. L. (2006). Forced to Play by the Rules? Theorizing How Mixed–Sex Founding Teams Benefit Women Entrepreneurs in Male–Dominated Contexts. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30 (5); 623–642
- Gould, W. (2017). *Taking Research to Market*. <https://www.unh.edu/unhtoday/2017/04/taking-research-market>, Erişim tarihi: 05.05.2018
- Gülmez, M. ve Yalman, İ.N. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (2); 235–257
- Gün, S. (2013). Toplum Yararına Çalışma Programı: İşsizlikle Mücadelede Yeni Bir Yöntem mi? *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3 (2); 76–95

- Hisrich, R. D., Peters, M. (2001). *Entrepreneurship*. 5th Edn, McGraw–Hill Higher.
- Hughes, A. (1997). Finance for SMEs: a UK perspective. *Small Business Economics*, 9 (2); 151–166.
- Imas, J. M., Wilson, N. ve Weston, A. (2012). Barefoot entrepreneurs, *Organization*, 19 (5); 563–585
- Jones, C. ve Murtola, A.M. (2012). Entrepreneurship and expropriation. *Organization*, 19 (5); 635–655
- Kalkınma Bakanlığı (2014). *Girişimciliğin Geliştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara
- Karabayır, M.E., Gülşen, A.Z., Çifci, S. ve Muzaffar, H. (2012). Melek Yatırımcıların Yatırım Kararlarında Girişimci Odaklılığın Rolü: Türkiye’deki Melek Yatırımcılar Üzerine Bir Çalışma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (2); 69–93
- Kerr, W. ve Nanda, R. (2009). *Financing Constraints and Entrepreneurship*, National Bureau of Economic Research. Working Paper 15498, <http://www.nber.org/papers/w15498>, Erişim tarihi: 03. 04. 2018
- Kim, J. H. ve Wagman, L. (2016). Early–stage entrepreneurial financing: A signaling perspective. *Journal of Banking & Finance*, 67; 12–22
- Kuvan, H. (2007). *Türk Girişimcilerinin Yaşam ve Çalışma Değerleri: Malatyalı Girişimciler Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2015). *Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (GİSEP)*. http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/Gisep_2015–2018_TR.pdf, Erişim tarihi: 17. 05. 2018.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2016). *KOBİ Stratejisi Eylem Planı 2015–2018*. www.kosgeb.gov.tr, Erişim tarihi: 09. 05. 2018
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2018a). *Araştırma-Geliştirme, İnovasyon Ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı Uygulama Esasları*. [http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/AR-GE UE \(12\) AR-GE I%CC%87novasyon ve Endu%CC%88striye Uygulama Uygulama Esaslar%C4%B1.pdf](http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Arge/AR-GE UE (12) AR-GE I%CC%87novasyon ve Endu%CC%88striye Uygulama Uygulama Esaslar%C4%B1.pdf), Erişim tarihi: 22.05.2018

- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2018b). *Destekler*. <http://www.kosgeb.gov.tr>, Erişim tarihi: 23.05.2018
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2018c). *Girişimcilik Destek Programı Uygulama Esasları*. http://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Giri%C5%9Fimcilik/28.03_UE-03-16_Giris%CC%A7imcilik_Destek_Program%C4%B1_Uygulama_Esaslar%C4%B1.pdf, Erişim tarihi: 22.05.2018.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) (2018d). *Girişimcilik Destek Programı*. <http://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/1231/girisimcilik-destek-programi>, Erişim tarihi: 23.05.2018
- Küresel Girişimcilik Zirvesi (2016). Remarks by President Obama and Conversation with Mark Zuckerberg and Entrepreneurs at GES 2016. <http://www.ges2016.org/press-releases/2016/6/24/remarks-by-president-obama-and-conversation-with-mark-zuckerberg-and-entrepreneurs-at-the-global-entrepreneurship-summit>, Erişim tarihi: 11.06.2018
- Lam, W. (2010). Funding gap, what funding gap? Financial bootstrapping: supply, demand and creation of entrepreneurial finance. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research*, 16 (4); 268–295.
- Littunen, H. (2000). Networks and local environmental characteristics in the survival of new firms. *Small Business Economics*, 15 (1); 59–71.
- Markman, G.D., Gianiodis, P.T., Phan, P.H. ve Balkin, D.B. (2004). Entrepreneurship from the Ivory Tower: Do Incentive Systems Matter? *Journal of Technology Transfer*, 29; 353–364
- Mason, C.M. ve Harrison, R.T. (2002). Is it worth it? The rates of return from informal venture capital investments. *Journal of Business Venturing*, 17 (3); 211–236.
- Morrison, A. (2006) A contextualisation of entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 12 (4); 192–209.
- Nanda, R. (2009). *Entrepreneurship and the discipline of external finance*. HBS Working Paper 08–047.
- OECD (2011). *Drivers of Economic Growth: Information Technology, Innovation and Entrepreneurship*. OECD: Paris

- Osnabrugge, M.V. (2002). A Comparison of Business Angel and Venture Capitalist Investment Procedures: An Agency Theory–Based Analysis. *Venture Capital*, 2 (2); 91–109.
- Örki, R. (2016). 2015 Yılı Türkiye Girişimcilik Teşvik ve Politikaları Karşılaştırmalı İncelemesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4; 67–92
- Ratten, V. (2006). Policy drivers of international entrepreneurship in Europe. *Euromed Journal of Business*, 1 (2); 15–28.
- Razin, E., Langl, A. (1996). Metropolitan Characteristics and Entrepreneurship among Immigrants and Ethnic Groups in Canada. *The International Migration Review*, 30 (3); 703–727
- Resmi Gazete (2004). *Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*. <http://www.resmigazete.gov.tr>, Erişim tarihi: 09. 05. 2018
- Resmi Gazete (2005). *Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/05/20050518-5.htm>, Erişim tarihi: 09. 05. 2018
- Resmi Gazete (2007). *Enerji Desteğinin Uygulanmasına İlişkin Tebliğ*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/07/20070704-16.htm>, Erişim tarihi; 09. 05. 2018
- Resmi Gazete (2012a). *Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120629-1.htm>, Erişim tarihi: 05. 05. 2018
- Resmi Gazete (2012b). *Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar*. <http://www.resmigazete.gov.tr>, Erişim tarihi; 07. 05. 2018
- Resmi Gazete (2013). *Bireysel Katılım Sermayesi Hakkında Yönetmelik*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130215-2.htm>, Erişim tarihi: 05. 05. 2018
- Resmi Gazete (2018). *Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Genç Çiftçi Projelerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ*. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180324.htm>, Erişim tarihi: 06.06.2018

- Román, C., Congregado, E. ve Millán, J.M. (2013). Start-up incentives: Entrepreneurship policy or active labour market programme? *Journal of Business Venturing*, 28; 151–175
- Serdengeçti, T. (2000). Teşviklerin Genel Bir Değerlendirmesi. İçinde; Telatar, E. (Ed.) *Ekonomik Gelişme, Teşvikler ve Sivas*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu (2018a). *Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları Tanıtım Rehberi*. <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/AltSayfa/206>, Erişim tarihi: 06. 05. 2018
- Sermaye Piyasası Kurulu, (2018b). *Aylık İstatistikler*. <http://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/9/0/3>, Erişim tarihi: 06. 05. 2018
- Sirkeci, O. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma Mali Teşvikler ve Mikron Girişimcilik. *Kent Kültürü ve Yönetimi*, 6 (3); 54–62.
- Sobel, R.S. (2008). *Entrepreneurship*. <http://www.econlib.org/library/Enc/Entrepreneurship.html>, Erişim tarihi: 03. 05. 2018
- Sorenson, O. ve Stuart, T. (2001). Syndication networks and the spatial distribution of venture capital investments. *American Journal of Sociology*, 106; 1546–1588.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. (2011). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Proje Destekleri Genel Esasları*. http://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/data/543d149f369dc30b101047f2/guncel_proje_destek_esaslari.doc, Erişim tarihi: 31.05.2018
- T.C. Başbakanlık, Hazine Müsteşarlığı (2018). *BKS İlerleme Raporu 2018 Birinci Çeyrek*. <https://www.hazine.gov.tr/bks-raporlama-ve-istatistik?type=icon>, Erişim tarihi: 04.06.2018
- Tedmanson, D., Verduyn, K., Essers, C. ve Gartner, W. B. (2012). Critical perspectives in entrepreneurship research. *Organization*, 19 (5); 531–541
- The Telegraph. (2014). Facebook buys WhatsApp: Mark Zuckerberg explains why. <https://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/mediatechnologyandtelecoms/digital-media/10650340/Facebook-buys-WhatsApp-Mark-Zuckerberg-explains-why.html>, Erişim tarihi: 13.06.2018.
- Topkaya, Ö. (2013). Tarihsel Süreçte Girişimcilik Teorisi: Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Boyutu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8 (1); 29–54.
- Toy, S. ve Çalışkan, U. (2016). Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Aktörleri Olarak Kalkınma Ajansları ve Örnek Bir Uygulama “İnovasyona Dayalı Bölgesel

Turizm Stratejisi Ve Eylem Planı". *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2); 106 – 120.

- Tutar, H. ve Altınkaynak, F. (2013). *Girişimcilik, Temel Girişimcilik ve İş Kurma Süreci*. Ankara; Detay Yayıncılık
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2011). *İktisat Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2018). *Genel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr, Erişim tarihi: 30.04.2018
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) (2018a). 1512 Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı 2018 Yılı Bigg Çağrı Duyurusu. https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2204/1512_cagri_duyurusu_2018_17012_018.pdf, Erişim tarihi: 25.05.2018
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) (2018b). 1514-Girişim Sermayesi Destekleme Programı Yeni Uygulama Esasları. <http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/girisimcilik/ulusal-destek-programlari/icerik-1514-girisim-sermayesi-destekleme-programi-gisdep>, Erişim tarihi: 31.05.2018
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEP) (2018). 2238 Girişimcilik ve Yenilikçilik Yarışması 2018 Yılı Çağrı Duyurusu. https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2750/2238-2018_ilani-web_sitesi.pdf, Erişim tarihi: 31.05.2018
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) (2018). 1601 - TÜBİTAK Yenilik Ve Girişimcilik Alanlarında Kapasite Artırılmasına Yönelik Destek Programı, 1512 Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı 1.Aşama Uygulayıcı Kuruluş Çağrısı. https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2204/1601-2018-1_cagri_metni_0.pdf, Erişim tarihi: 31.05.2018
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) (2018). Engelli ve Eski Hükümlülere Yönelik Proje Destekleri Başvuru Rehberi 2018/2. Dönem. <http://www.iskur.gov.tr/TabId/189/ArtMID/1139/ArticleID/474/%C4%B0%C5%9EKUR-Engelli-%C4%B0stihdam%C4%B1na-Y%C3%B6nelik-Desteklerini-S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BCyor.aspx>, Erişim tarihi: 25.05.2018
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) (2018a). *Hit Tematik Yatırım Programı*. <http://www.ttgov.org.tr/tr/programlar/hit>, Erişim tarihi: 05.06.2018

- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) (2018b). *İdeaport*. <http://www.ttgiv.org.tr/tr/programlar/ideaport>, Erişim tarihi: 05.06.2018
- Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) (2018c). *Ideanest*. <http://www.ttgiv.org.tr/tr/programlar/kitlesel-kaynak-gelistirme-platformu-ideanest>, Erişim tarihi: 05.06.2018
- Yalınkılıç, İ. (2017). Türkiye'nin Vizyon 2023 Hedefleri Doğrultusunda Yüksek Katma Değerli Ürünlerde Markalaşma. *Kalkınmada Anahtar Verimlilik*, 29 (344); 25 - 29
- Watson, J. (2007). Modeling the relationship between networking and firm performance. *Journal of Business Venturing*, 22 (6); 852–874.